

Învățământul Superior în Europa 2009: Progresele Procesului Bologna

Învățământul Superior în Europa 2009: Progresele Procesului Bologna

Acest document este publicat de Agenția Executivă pentru Educație, Audiovizual și Cultură (EACEA P9 Eurydice).

Document disponibil în engleză (*Higher Education in Europe 2009: Developments in the Bologna Process*), franceză (*L'enseignement supérieur en Europe 2009: les avancées du processus de Bologne*) și germană (*Hochschulbildung in Europa 2009: Entwicklungen im Rahmen des Bologna-Prozesses*).

ISBN 978-92-9201-030-0

DOI 10.2797/16021

Acest document este disponibil și pe Internet (<http://www.eurydice.org>).

Bun de tipar: Martie 2009.

© Agenția Executivă pentru Educație, Audiovizual și Cultură, 2009.

Conținutul acestei publicații poate fi reprodus parțial - exceptând scopurile comerciale – cu condiția ca extractul să fie precedat de o referință la “Rețeaua Eurydice”, urmată de data publicației documentului.

Cererea pentru obținerea permisiunii de a reproduce întregul document trebuie făcută către EACEA P9 Eurydice.

Traducerea a fost realizată de Raluca Eugenia MODOIU

Agenția Executivă pentru Educație, Audiovizual și Cultură
P9 Eurydice
Avenue du Bourget 1 (BOU2)
B-1140 Bruxelles
Tel. +32 2 299 50 58
Fax +32 2 292 19 71
E-mail: eacea-eurydice@ec.europa.eu
Website: <http://www.eurydice.org>

PREFAȚĂ

După părerea mea, Procesul Bologna a dus la dezvoltarea celor mai importante reforme în învățământul superior din era modernă. Comisia Europeană rămâne un membru devotat al Procesului Bologna, deoarece considerăm această formă unică de cooperare inter-guvernamentală și inter-instituțională la nivel european esențială pentru susținerea societăților și economiilor dinamice, bazate pe cunoștințe, în care cetățenii noștri să poată atinge împlinirea personală și să prospere.

Această publicație prezintă o privire de ansamblu obiectivă asupra progresului făcut în cei zece ani de la semnarea Declarației Bologna și reprezintă o contribuție semnificativă pentru înțelegerea Procesului Bologna, la un an înainte ca acesta să atingă punctul său culminant. La fel ca precedentele publicații Eurydice, lucrarea este concisă, bazată pe probele furnizate de instituțiile autorizate din fiecare țară și oferă o privire comparativă a modului în care problema a fost abordată la nivel național.

De asemenea, mă bucură să văd faptul că Eurydice a reușit încă o dată să extindă studiul său dincolo de cele 31 de state membre ale rețelei, acoperind toate cele 46 de țări implicate în Procesul Bologna.

Acest raport arată în mod evident faptul că suntem pe cale de a atinge obiectivul principal, acela de a crea Aria Europeană de Învățământ Superior până în 2010. Cu ajutorul unor reforme semnificative, s-a reușit creșterea compatibilității între diferitele structuri de titluri academice de la nivel național la nivel European, iar la momentul actual provocarea o reprezintă calitatea educației, mai precis conținutul și profilul calificărilor, pentru a se asigura că sunt importante și relevante atât în cadrul cât și în afara granițelor naționale. Principalele instrumente Bologna – Sistemul European de Acumulare și Transfer de Credite de Studii (ECTS), Suplimentul la Diplomă, Cadrele Naționale de Calificări – Comisia Europeană fiind mândră că a ajutat la dezvoltarea lor – sunt de asemenea pe cale de a deveni caracteristici bine stabilite ale arhitecturii sistemului educațional superior la nivel european.

Cu toate acestea, publicația pune în evidență și faptul că trebuie făcute progrese în utilizarea eficace a acestor instrumente și că trebuie intensificate eforturile noastre considerabil dacă vrem să asigurăm o mobilitate crescută în Spațiul European al Învățământului Superior.

Decada Bologna se apropie de sfârșit în timp ce Europa, ca și restul lumii, înfruntă provocări fără precedent, în confruntarea cu criza financiară. Indiferent de măsurile luate pentru a rezolva problemele din sectorul financiar, soluțiile necesare pe termen lung pentru asigurarea existenței societăților dinamice și prospere depind de calitatea sistemelor educaționale. Așadar, Strategia

Lisabona este acum mai necesară ca oricând pentru asigurarea dezvoltării economice și sociale sustenabile, iar perioada actuală este esențială în întărirea angajamentului nostru și a investițiilor pentru asigurarea calității la toate nivelurile de învățământ..

Nu am nicio îndoială despre faptul că vom deveni din ce în ce mai recunoscători de faptul că împreună am ridicat o bază solidă pentru Spațiul European al Învățământului Superior, deoarece acest Spațiu va oferi oportunități de învățare pe tot parcursul vieții, necesare cetățenilor pentru a reînnoi, inova și dezvolta societățile și economiile noastre în viitor.

A handwritten signature in black ink, reading "Ján Figel'". The signature is stylized with a long horizontal line above the name.

Ján Figel'

Comisarul European responsabil pentru Educație,
Formare profesională, Cultură și Tineret

CUPRINS

Prefață	3
Cuprins	5
Introducere	7
Sumar executiv	9
Privire de ansamblu asupra Procesului Bologna	13
Secțiunea A: Structura Licență - Master	17
Secțiunea B: Sistemul European de Acumulare și Transfer de Credite de Studii (ECTS)	25
Secțiunea C: Suplimentul la Diplomă	31
Secțiunea D: Cadre Naționale de Calificări	39
Secțiunea E: Mobilitatea și Portabilitatea Finanțării Studenților	43
Glosar	57
Lista reprezentărilor grafice	61
Mulțumiri	63

INTRODUCERE

Acest raport reprezintă o privire parțială asupra Spațiului European al Învățământului Superior (EHEA), aflat în plină afirmare. Analiza este parțială dacă ținem cont de subiectele abordate și de tipul de informații utilizate. În loc să încerce să acopere toată gama de probleme și provocări pe care le implică realizarea cu succes a EHEA, raportul se concentrează asupra unor subiecte prioritare, identificate în raportul anterior Eurydice – Bologna (Analiza Structurilor de Învățământ Superior în Europa 2006/2007) ca aspecte ce trebuie îmbunătățite. Aceste priorități au fost examinate ținând cont de politicile la nivel national și de măsurile lor de implementare, așa încât evaluarea anumitor concepte instituționale particulare nu reprezintă scopul raportului.

Informațiile pentru acest raport au fost furnizate prin intermediul unităților naționale Eurydice din cele 31 de țări membre ale rețelei Eurydice. Pentru celelalte 15 țări care iau parte la Procesul Bologna, informațiile au fost colectate prin reprezentanții naționali ai Grupului Bologna Follow-Up. De fapt, procesul strângerii de informații a fost coordonat de către Secretariatul BFUG și de către Stocktaking Working Group, raportul urmărind să completeze munca depusă de Bologna Stocktaking Group.

Această privire comparativă de ansamblu este precedată de un scurt istoric al Procesului Bologna, ce evidențiază principalele decizii și realizări ale întâlnirilor bianuale ale miniștrilor europeni ai educației. La sfârșitul publicației există un glosar cu codurile țărilor și cu abrevierile, cât și cu definițiile termenilor utilizați în mod frecvent.

De asemenea, concluziile acestui raport vor reprezenta baza pentru o analiză mai cuprinzătoare a progreselor făcute în domeniul politicilor naționale în vederea desăvârșirii Spațiului European al Învățământului Superior care va reprezenta obiectul de studiu pentru raportul de Analiză a Învățământului Superior pe care Eurydice l-a planificat pentru anul 2010. Acest raport urmărește să evalueze impactul progreselor făcute în decada Bologna și să identifice principalele provocări pe care le va avea Spațiul European al Învățământului Superior.

Rețeaua Eurydice este foarte recunoascătoare tuturor pentru timpul, expertiza și efortul depuse pentru a realiza acest raport; la sfârșitul publicației, la capitolul Impressum, există o listă completă a contribuțiilor.

REZUMAT EXECUTIV

Imaginea de ansamblu în 2009 arată că s-au făcut progrese substanțiale în toate domeniile analizate, iar beneficiile cooperării intensificate la nivel european realizată prin procesul Bologna sunt evidente. Cu toate acestea, în timp ce învățământul superior la nivel european evoluează într-un context dinamic, procesul de reformă în sine creează în mod constant noi provocări, din cauza modului în care reformele sunt implementate în fiecare țară. **De aceea, necesitatea de a intensifica cooperarea la nivel european devine din ce în ce mai pronunțată, fiind absolut necesară evaluarea impactului acestor reforme cu ajutorul unor mecanisme de monitorizare îmbunătățite.** În timp ce în reforma structurală s-au făcut progrese mari, atenția deosebită și cooperarea trebuie concentrate în momentul de față pe încercarea de a armoniza politicile naționale și dezvoltarea sistemelor cu conținutul și realitatea implementării reformei în instituțiile de învățământ superior.

Structura Licență-Master

Procesul Bologna se află în stadiul în care **structura pe trei cicluri a fost în mod teoretic transpusă complet** sau cel puțin a fost introdusă în majoritatea instituțiilor și pentru majoritatea programelor din toate țările membre. Cu toate acestea, în anumite țări, mai multe domenii de studii, precum medicina, arhitectura sau ingineria, nu au fost adaptate la noua structură.

Între modelele corespunzătoare primelor două cicluri, convergența este evidentă. **În primul ciclu (programele de studii pentru licență), predominant este modelul cu 180 de credite ECTS (3 ani),** întâlnit în 19 țări, în timp ce 11 țări au preferat alternativa cu 240 de credite ECTS (4 ani). **Pentru cel de-al doilea ciclu (programele de studii pentru master), majoritatea țărilor au optat pentru modelul cu 120 de credite ECTS (2 ani), model implementat în 29 din țările sau regiunile analizate.**

Observăm că pentru structura primelor două cicluri, **modelul predominant adoptat este cel de 180 + 120 credite ECTS (3+2 ani).** Acesta reprezintă cel mai răspândit model în 17 țări, fiind utilizat de asemenea și în alte 22 de țări în care nu există un singur model stabilit.

De asemenea, trebuie observat că **legătura dintre formarea profesională la nivel ISCED 5B (colegiu) și primul ciclu de învățământ superior este abordată foarte diferit la nivel european.** În timp ce învățământul superior a continuat să se dezvolte și să se diversifice pe parcursul decadei Bologna, țările în care formarea profesională la nivel ISCED 5B nu este inclusă în sectorul academic au avut tendința de a ignora procesul Bologna. Doar 10 țări au adoptat în mod voit structurile Bologna (mai precis, conceptul de *studii pentru licență*), pentru a le include în oferta lor educațională. Alte țări nu au făcut niciun fel de schimbări pentru a asigura o legătură între nivelul educațional ISCED 5B și noile programe pentru studii de licență și nici nu au încercat să dezvolte în paralel formarea profesională și pe cea universitară.

Într-adevăr, reforma și convergența structurilor de titluri academice pe care Declația Bologna le presupunea s-au dezvoltat în ultima decadă într-un ritm surprinzător de accelerat. Cu toate acestea, **este evident faptul că această convergență nu duce în mod inevitabil la uniformitate în**

sistemele de învățământ superior la nivel european, nici măcar în ceea ce privește structurile de titluri academice. Având în vedere că deja s-au stabilit principalele modele pentru structura calificărilor, **marea provocare la momentul actual este aceea de a se definitiva profilurile noilor calificări**, așa încât competențele dobândite corespunzătoare diferitelor calificări Bologna să fie mai bine înțelese, iar Spațiul European al Învățământului Superior să se poată dezvolta ca un spațiu deschis, flexibil și cuprinzător.

Sistemul European de Acumulare și Transfer de Credite de Studii (ECTS)

În marea majoritate a țărilor, introducerea creditelor europene transferabile ECTS s-a făcut pe bază legală și juridică. **Actualmente, astfel de cadre legale au fost adoptate în aproape toate țările; prin urmare, la nivel formal, sistemul european comun de acumulare și transfer de credite de studii s-a dezvoltat cu o viteză remarcabilă.**

Țările și instituțiile își concentrează momentan eforturile pentru implementarea sistemului de credite ECTS. În acest sens, încă **trebuie făcut un progres substanțial pentru ca sistemul de credite ECTS să atingă potențialul său maxim.** Doar un număr limitat de țări au ajuns în punctul în care marea majoritatea instituțiilor și programelor de studii utilizează deja creditele ECTS la capacitatea lor maximă, acordând creditele în funcție de competențele dobândite și de durata studiilor/volumul de muncă teoretică depus. În majoritatea cazurilor, **competențele dobândite nu sunt încă înțelese și utilizate la nivel general, în timp ce volumul general de muncă teoretică este de asemenea un concept dificil de abordat.** Ca urmare, creditele continuă să fie definite într-o mare varietate de forme, în funcție de numărul de ore de prezență sau pe baza unei combinații între numărul de ore de prezență și volumul de muncă teoretică depus.

De aceea este necesar sprijinul instituțiilor, pentru a asigura integrarea completă a sistemului de credite ECTS și acordarea creditelor în funcție de competențele dobândite și de volumul de muncă efectuat de studenți. **Noul Ghid de Utilizare a Creditelor ECTS și schimbul continuu de bună practică la nivel instituțional pot avea un rol semnificativ pentru ca sistemul de credite ECTS să devină un instrument important pentru Spațiul European al Învățământului Superior.**

Suplimentul la Diplomă (SD)

Deși Suplimentul la Diplomă a devenit un instrument obligatoriu în marea majoritate a țărilor Bologna, respectând la nivel general recomandările legate de eliberarea acestuia (în mod automat și gratuit, într-o limbă de circulație europeană), **actuala sa implementare încă variază considerabil, ridicând o serie de întrebări.**

În septembrie 2003 la Berlin, miniștrii educației au căzut de acord asupra introducerii Suplimentului la Diplomă în toate țările Bologna până în 2005. Cu toate acestea, **nu s-au întreprins niciun fel de angajamente în acest sens, prin urmare, multe țări au rămas în urmă** în implementarea acestei măsuri simple și practice, care însă presupune anumite implicații organizatorice și financiare. Chiar între țările în care SD a fost introdus pe scară largă, doar un număr limitat au prevăzut și operații de monitorizare, pentru a urmări cum este SD utilizat de către instituțiile academice și de angajatori, rezultatele fiind destul de diferite, deoarece angajatorii, instituțiile și absolvenții nu utilizează în mod frecvent acest instrument la capacitatea sa maximă.

Cadre Naționale de Calificări (CNC)

La Conferința de la Bergen din 2005, miniștrii educației și-au luat angajamentul de a elabora cadre naționale de calificări care să fie compatibile cu cadrul global de calificări al **Spațiului European al Învățământului Superior**. Până la acel moment, doar câteva țări dispuneau de cadre naționale de calificări, pe care le-au dezvoltat de-a lungul mai multor ani. La momentul actual, majoritatea țărilor – Bologna au lansat procesul de definire și implementare a unui cadru național al calificărilor. Cinci dintre acestea au încheiat deja întregul proces, inclusiv certificarea proprie a compatibilității acestora cu cadrul european și reelaborarea programelor în cadrul instituțiilor de învățământ superior. Celelalte țări au început acest proces, unele dintre ele foarte recent, iar majoritatea lor nu se așteaptă să finalizeze procesul până în 2012.

În contrast cu introducerea Suplimentului la Diplomă – un proces relativ simplu, pur tehnic – elaborarea și dezvoltarea cadrelor naționale de calificări s-a dovedit a fi o sarcină mult mai greu de îndeplinit. Complexitatea acestui proces a fost fără doar și poate subestimată în mai multe țări, iar consultările generale și dezbaterile publice necesare pentru a asigura înțelegerea acestor cadre și a scopurilor lor s-au dovedit a fi absolut esențiale. Ca urmare, **deși se pare că doar câteva țări sunt pe cale de a avea cadre naționale de calificări complet funcționale până în 2012, progresul făcut în acest domeniu este fără doar și poate unul semnificativ.**

Mobilitatea și Portabilitatea Sprijinului Financiar

În speranța că din ce în ce mai mulți cetățeni vor beneficia de experiențe la nivel academic în străinătate, de aproape 10 ani se lucrează la desăvârșirea unui Spațiu European al Învățământului Superior. Ca urmare, **este poate surprinzător să descoperim cât de puțin se cunoaște și se înțelege despre ce înseamnă în realitate mobilitatea studenților și care sunt avantajele și obstacolele acesteia. Multe țări se rezumă încă în a colecta date strict referitoare la naționalitatea studenților, în loc să urmărească drumul lor academic prin diferite țări.** Din cauza actualului deficit de informație, este de asemenea dificil de evaluat impactul produs de noua structură Bologna pe trei cicluri.

Legătura dintre mobilitate și portabilitatea sprijinului financiar acordat studenților este, în aceeași măsură, dificil de determinat. În anumite țări, granturile și împrumuturile sunt complet portabile, în altele au fost introduse granturi și împrumuturi specifice pentru mobilitatea studenților, iar în alte țări există o combinație ale celor două variante. Ținând cont de complexitatea deciziilor luate de studenți pentru a studia în străinătate, ce se bazează pe o gamă largă de factori, este dificil de evaluat impactul diferitelor măsuri de sprijin financiar acordat.

Problema sprijinului financiar public acordat pentru mobilitatea studenților trebuie analizată și în contextul nevoilor sociale crescute și finanțate din fonduri publice, cum este de exemplu cererea de a extinde accesul la învățământ superior. Având în vedere actuala instabilitate financiară, pretențiile din ce în ce mai crescute și tendința mai multor țări de a lăsa o mai mare parte din cofinanțare în responsabilitatea studenților, **trebuie luate măsuri pentru asigurarea dezvoltării de oportunități egale pentru mobilitate în Spațiul European al Învățământului Superior.**

PRIVIRE DE ANSAMBLU ASUPRA PROCESULUI BOLOGNA

Procesul Bologna este rezultatul unei serii de întâlniri ale miniștrilor responsabili pentru învățământul superior, la care s-au luat decizii cu privire la realizarea unui Spațiu European al Învățământului Superior până în 2010. Acest proces include Comisia Europeană ca membru permanent, iar Consiliul Europei și UNESCO – CEPES ca membri consultativi, la fel ca și o serie de alte organizații interesate. Ca urmare, există un parteneriat permanent și activ cu instituțiile de învățământ superior, reprezentate de Asociația Universităților Europene (AUE) și EURASHE (Asociația Europeană a Instituțiilor de Învățământ Superior), cu studenții, reprezentați de Uniunea Studenților din Europa (ESU), cu profesorii universitari, reprezentați de Education International (EI), dar și cu alte organizații interesate, precum Asociația Europeană pentru Asigurarea Calității în Învățământul Superior (ENQA) și Business Europe, ce reprezintă organizațiile angajatoare.

Începând cu 1998, au avut loc șapte întâlniri pentru a elabora diferitele etape ale procesului Bologna, în următoarele orașe europene: Paris (la Universitatea din Sorbona), Bologna, Praga, Berlin, Bergen, Londra și Leuven/Louvain-la-Neuve.

Declarația de la Sorbona (1998)

Principiile de bază ale procesului Bologna au fost formulate în Declarația de la Sorbona pentru Armonizarea Arhitecturii Sistemului de Învățământ Superior European, semnată în mai 1998 de către miniștrii educației din patru țări: Franța, Germania, Italia și Marea Britanie.

Declarația de la Sorbona prevedea următoarele:

- Creșterea transparenței programelor de studiu la nivel internațional și recunoașterea calificărilor prin **convergența graduală către un cadru comun de calificări și cicluri de studii**;
- Facilitarea mobilității studenților și profesorilor în spațiul european și integrarea acestora pe piața europeană a muncii;
- Elaborarea unui sistem comun de diplome universitare pe nivele pentru *undergraduates* (diploma de licență) și *graduates* (diploma de master și de doctor).

Declarația Bologna (1999)

Declarația Bologna privind Spațiul European al Învățământului Superior, ce se bazează în mare parte pe principiile stabilite prin Declarația de la Sorbona, a fost semnată în iunie 1999 de către miniștrii responsabili pentru învățământul superior din 29 de țări europene. Această declarație a devenit documentul de referință, servind țărilor semnatare pentru a elabora cadrul general de modernizare și reformă a învățământului superior european; procesul de reformă este cunoscut sub numele de procesul Bologna.

Țările care au semnat în 1999 declarația au fost cele 15 state membre UE, cele 3 țări EFTA (Islanda, Norvegia și Elveția) și cele 11 state candidate (Bulgaria, Republica Cehă, Estonia, Ungaria, Letonia, Lituania, Malta, Polonia, România, Slovacia și Slovenia). De asemenea, la elaborarea declarației au contribuit și anumite instituții internaționale precum Comisia Europeană, Consiliul Europei și asociațiile universitare.

În Declarația de la Bologna, miniștrii au stabilit următoarele obiective:

- Adoptarea unui sistem de **diplome universitare comparabile și bine definite**;
- Implementarea unui sistem bazat în esență pe **două cicluri principale de studii**;
- Stabilirea unui **sistem de credite transferabile** (precum ECTS);
- Promovarea **mobilității studenților, profesorilor și cercetătorilor**;
- Promovarea **cooperării europene pentru asigurarea calității în educație**;
- Promovarea **dimensiunii europene în învățământul superior** (în ceea ce privește dezvoltarea curriculară și cooperarea inter-instituțională).

De asemenea, declarația Bologna prevede obiectivul de a intensifica competitivitatea sistemului european de învățământ superior la nivel internațional și subliniază necesitatea de a-i spori atractivitatea la nivel mondial.

Comunicatul de la Praga (2001)

Întâlnirea de la Praga din mai 2001 a avut ca scop evaluarea progresului făcut până la acea dată (în special pe baza rapoartelor naționale) și identificarea principalelor priorități pe care procesul Bologna ar trebui să le aibă în vedere în anii următori. La întâlnire au participat 33 de țări (Croatia, Cipru și Turcia, acceptate ca noi membri și Lichtenstein, care aderase între timp la proces) și Comisia Europeană, care a devenit la rândul său membru.

Miniștrii europeni ai educației au hotărât de asemenea înființarea Grupului Bologna Follow-up (BFUG), care să fie responsabil cu evoluția continuă a Procesului. BFUG este alcătuit din reprezentanți ai tuturor țărilor semnatare și ai Comisiei Europene și este prezidat de președintele UE prin rotație. Consiliul Europei, Asociația Universităților Europene (AUE), Asociația Europeană a Institutelor de Învățământ Superior (EURASHE) și Uniunile Naționale ale Studenților din Europa (ESIB) – denumită ulterior Uniunea Studenților din Europa (ESU) – iau parte la munca depusă de BFUG ca membri consultativi.

Comunicatul de la Praga a subliniat trei aspecte ale procesului Bologna:

- Promovarea **învățării pe tot parcursul vieții**;
- **Implicarea socială a instituțiilor de învățământ superior și a studenților**;
- Creșterea **atractivității Spațiului European al Învățământului Superior**.

Comunicatul de la Berlin (2003)

Conferința de la Berlin a avut loc în septembrie 2003 și a fost o etapă importantă pentru continuarea procesului Bologna. Împreună cu cele 7 noi state semnatare (Albania, Andorra, Bosnia și Herțegovina, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, Sfântul Scaun, Rusia, Serbia și Muntenegru), la conferință au luat parte în total 40 de țări.

Prin Comunicatul de la Berlin, procesul Bologna a prins un nou avânt, prin stabilirea anumitor priorități pentru următorii doi ani:

- **Asigurarea calității la nivel instituțional, național și european;**
- Introducerea sistemului cu **două cicluri de studii;**
- **Recunoașterea diplomelor universitare și a perioadelor de studii** și eliberarea Suplimentului la Diplomă în mod automat și gratuit tuturor absolvenților, începând cu 2005;
- Elaborarea unui **cadru principal al calificărilor pentru Spațiul European al Învățământului Superior;**
- Includerea **nivelului doctoral ca al treilea ciclu de studii** al Procesului Bologna;
- Promovarea unor **legături mai strânse între Spațiul European al Învățământului Superior și Spațiul European al Cercetării.**

În Comunicatul de la Berlin, miniștrii au însărcinat BFUG cu pregătirea unor rapoarte detaliate despre progresul și stadiul de implementare al priorităților intermediare și cu efectuarea unui inventar al realizărilor până la următoarea conferința ministerială din 2005. Centrul UNESCO pentru Învățământul Superior (UNESCO-CEPES) s-a alăturat Grupului Bologna ca membru consultativ.

Comunicatul de la Bergen (2005)

Până în mai 2005, procesul Bologna s-a extins în 45 de țări, incluzând Armenia, Azerbaijan, Georgia, Moldova și Ucraina printre țările semnatare. Miniștrii responsabili pentru învățământul superior s-au întâlnit la Bergen pentru a face un bilanț cu privire la progresele făcute în prima jumătate a decadei Bologna. Cu acest prilej, BFUG a prezentat raportul său de inventariere al realizărilor Procesului Bologna (*Stocktaking Report*). La conferința de la Bergen au fost de asemenea adoptate Standardele și Instrucțiunile pentru Asigurarea Calității în Spațiul European al Învățământului Superior și Cadrul Calificărilor pentru Spațiul European al Învățământului Superior.

Asociația Europeană pentru Asigurarea Calității în Învățământul Superior (ENQA), Structura Pan-Europeană a Învățământului Internațional (EI) și Uniunea Confederațiilor Industriale și a Patronatelor din Europa, devenită mai târziu Business Europe (UNICE) au devenit membri consultativi ai BFUG.

În Comunicatul de la Bergen, miniștrii au extins prioritățile pentru 2007, incluzând:

- **Întărirea dimensiunii sociale** și înlăturarea obstacolelor în calea mobilităților;
- Implementarea **standardelor și liniilor directorii pentru asigurarea calității** așa cum a propus raportul ENQA;
- Dezvoltarea **cadrelor naționale de calificări care să fie compatibile cu noul Cadru al Calificărilor adoptat pentru Spațiul European al Învățământului Superior;**
- Acordarea și recunoașterea **diplomelor comune, inclusiv la nivel doctoral;**
- Crearea de **oportunități pentru trasee de studiu flexibile în învățământul superior** și adoptarea unor proceduri pentru recunoașterea studiilor anterioare.

Comunicatul de la Londra (2007)

Întâlnirea miniștrilor de la Londra din 17-18 mai 2007 a reprezentat un punct de cotitură în procesul Bologna, prin înființarea primului organism legal în cadrul Procesului – Registrul European pentru Asigurarea Calității (EQAR). EQAR este un registru al agențiilor de asigurare a calității care respectă Standardele și Instrucțiunile Europene, având astfel dreptul legal de a activa în Spațiul European al Învățământului Superior. La Londra s-a avut în vedere progresul în două domenii cheie: dimensiunea socială – miniștrii au căzut de acord să elaboreze planuri naționale de acțiune, monitorizând impactul acestora – și dimensiunea globală – miniștrii au stabilit o strategie pentru a dezvolta dimensiunea globală a învățământului superior european.

Odată cu recunoașterea Republicii Muntenegru ca stat independent în Spațiul European al Învățământului Superior, numărul de state membre a crescut la 46.

Table Cronologic al Procesului Bologna

Mobilitatea studenților și profesorilor	Mobilitatea cercetătorilor		Legătura mai strânsă între educație și cercetare	Oportunități pentru trasee de studiu flexibile în învățământul superior		
		Învățarea pe tot parcursul vieții	Includerea nivelului doctoral ca al treilea ciclu de studii			
		Dimensiunea Socială		Intărirea dimensiunii sociale		
	Sistemul de credite (ECTS)		Cadru European al Calificărilor	Cadrele Naționale de Calificări		Angajamentul de a elabora planuri naționale de acțiune în vederea monitorizării eficiente a dimensiunii sociale a educației
Sistemul comun de diplome universitare pe două cicluri	Diplome universitare comparabile și bine definite	Implicarea instituțiilor academice și a studenților	Recunoașterea diplomelor universitare și a perioadelor de studiu (Suplimentul la Diplomă)	Acordarea și recunoașterea diplomelor comune		
	Dimensiunea europeană în învățământul superior	Promovarea Spațiului European al Învățământului Superior				Strategie pentru a îmbunătăți dimensiunea globală a procesului Bologna
	Cooperarea europeană pentru asigurarea calității		Asigurarea calității la nivel instituțional, național și european	Standarde și recomandări pentru asigurarea calității		Crearea Registrului European de Asigurare a Calității (EQAR)
1998	1999	2001	2003	2005	2007	2009
Declarația de la Sorbona	Declarația de la Bologna	Comunicatul de la Praga	Comunicatul de la Berlin	Comunicatul de la Bergen	Conferința de la Londra	Conferința de la Leuven/Louvain-la-Neuve

SECȚIUNEA A: STRUCTURA LICENȚĂ – MASTER

Punctul central al Declarației de la Bologna este angajamentul țărilor semnatare de a crea până în 2010 Spațiul European de Învățământ Superior, prin adaptarea sistemelor de învățământ superior pentru a fi structurate mai uniform, iar calificările lor mai ușor de înțeles.

Adesea există o înțelegere greșită a procesului Bologna, în sensul că ar fi fost stabilită cu rigiditate o durată fixă pentru fiecare din cele trei cicluri de studii. De fapt, Declarația Bologna (1999) precizează doar că primul ciclu de studii ar trebui să dureze “cel puțin trei ani”, în timp ce în urma unor lungi dezbateri cu privire la durata celui de-al doilea ciclu de studii, s-a ajuns la concluzia că pentru o calificare de master sunt necesare între 60 și 120 de credite ECTS. Până acum, modificările în cel de-al treilea ciclu au fost lăsate în general în responsabilitatea universităților și nu a apărut intenția de a introduce vreun fel de prevedere în cadrul procesului Bologna. Aceste prevederi se reflectă și în Cadrul Calificărilor pentru Spațiul European de Învățământ Superior (FQ-EHEA), definit la Bergen (2005), care cuprinde cele trei cicluri de studii (inclusiv posibilitatea unor calificări intermediare la nivel național), descriptori pentru fiecare ciclu, care se bazează pe competențele dobândite și pe numărul diferit de credite acordate pentru primele două cicluri. În mod normal, primul ciclu de studii ar trebui să cuprindă 180-240 credite ECTS, iar al doilea ciclu de studii, între 90 și 120 de credite ECTS, cu un minim de 60 de credite.

În anumite țări, exista deja o structură pe trei cicluri de studii (cel puțin în anumite domenii) chiar înainte de semnarea Declarației Bologna în 1999, provocarea fiind în acest caz de a extinde această practică și de a crește convergența între diferitele modele deja existente.

Între timp, restul țărilor au introdus și ele noua structură, așa încât la începutul anului 2009 noua structură Bologna pe trei cicluri era deja implementată în toate țările, în majoritatea instituțiilor și pentru majoritatea programelor. Medicina, arhitectura și ingineria sunt exemple de domenii de studii care oferă în continuare programe de lungă durată.

În mai multe țări, implementarea structurii pe trei cicluri a stârnit vii dezbateri cu privire la modul în care pot fi avute în vedere elementele de specific național ale pieței muncii sau ale diferitelor instituții, programe, discipline și calificări. Cu toate acestea, în stadiul actual al procesului se poate face o încercare de identificare a gradului de convergență dintre diferitele practici, mai ales în ceea ce privește durata programelor de licență și de master, în timp ce la nivel doctoral, reformele sunt încă la început, iar modelele tipic naționale sunt dificil de identificat și comparat.

Analiza următoare se concentrează asupra structurilor cel mai des implementate în diferitele țări. Având în vedere faptul că diferitele instituții, programe sau discipline abordează problema în diferite moduri, practicile diferă în fiecare țară, dar în majoritatea țărilor există în mod evident un model de referință care se aplică la majoritatea programelor.

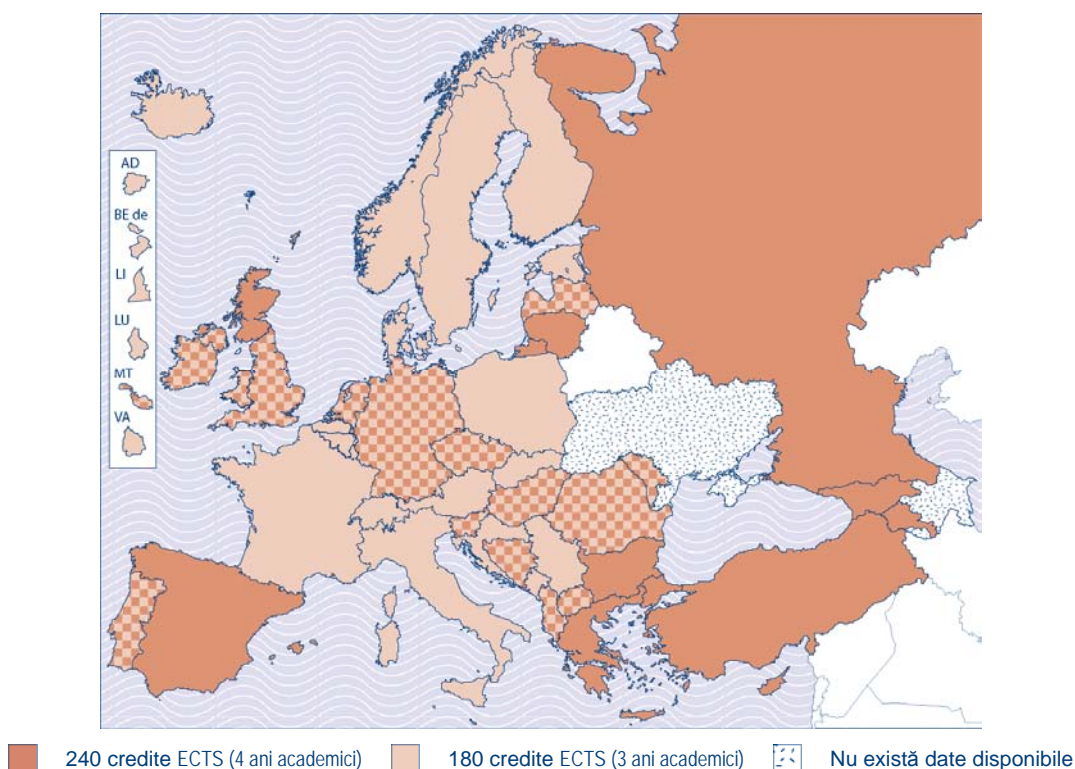
Structura pe cicluri academice de 180+120 credite ECTS (3+2 ani universitari) este modelul cel mai comun

Pentru programele de studii de licență au fost adoptate două modele principale:

- În 19 țări (Figura A1), pentru programele de licență se acordă 180 credite ECTS (3 ani). Țările care au adoptat acest model sunt: Andorra, Austria, Belgia, Croația, Danemarca, Estonia, Finlanda, Franța, Sfântul Scaun, Islanda, Italia, Liechtenstein, Luxemburg, Muntenegru, Norvegia, Polonia, Slovacia, Suedia și Elveția.
- În 11 țări, modelul cel mai comun adoptat este cel al programelor de licență cu 240 de credite ECTS (4 ani), precum în Armenia, Bulgaria, Cipru, Georgia, Grecia, Lituania, Moldova, Rusia, Spania, Turcia și Marea Britanie (Scoția).

În restul țărilor, nu există un model unic de referință, iar practicile diferitelor instituții tind să îmbine cele două modele precedente.

Figura A1: Durata studiilor pentru programele de Licență cel mai larg răspândite, 2008/09

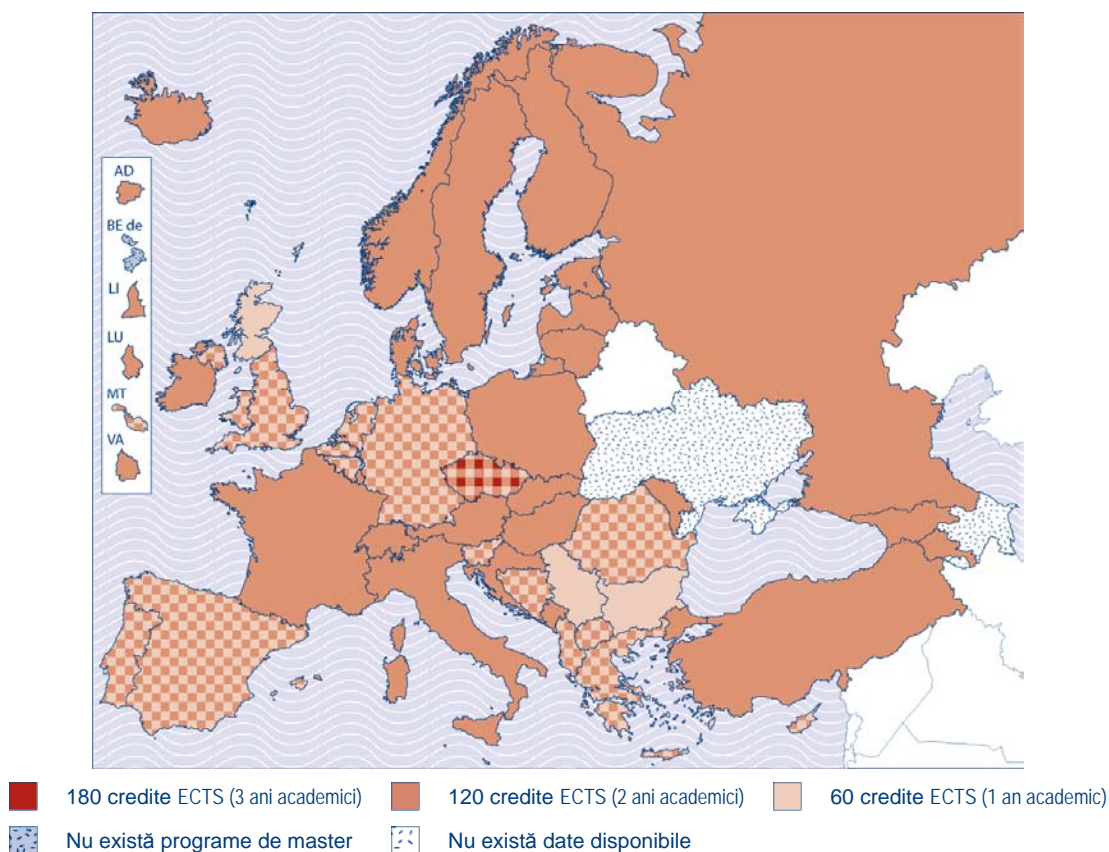
Sursa: Eurydice.

Notă explicativă

Țările au adaptat principiile Bologna la situația națională și le-au implementat într-o manieră flexibilă, pentru a lua în calcul elementele de specificitate ale pieței muncii, ale instituțiilor, domeniilor de studiu sau ale disciplinelor. Ca urmare, nu a fost neapărat elaborat un model unic care să fie aplicat în toate țările, iar instituțiilor li s-a lăsat libertatea de a se adapta. Cu toate acestea, în majoritatea țărilor există o abordare comună – un “model de referință”. Această figură încearcă să evidențieze această situație.

Pentru programele de master (Figura A2), modelul cu 120 de credite ECTS (2 ani) este utilizat în marea majoritate a țărilor semnatare. În 29 din țările/regiunile analizate, acest model reprezintă modelul de referință pentru elaborarea programelor, deși unele programe de master acordă mai puține credite (în mai multe țări există programe de master cu 90 de credite ECTS). Excepție fac Bulgaria, Serbia și Marea Britanie (Scoția), unde programele de master au între 60 și 90 de credite (1 an). În restul țărilor (Albania, Belgia, Bosnia și Herțegovina, Cipru, Germania, Grecia, Irlanda, Malta, Moldova, Muntenegru, Olanda, Portugalia, România, Slovenia, Spania și Marea Britanie (Anglia, Țara Galilor și Irlanda de Nord)), în funcție de volumul de muncă depus, numărul de credite poate varia la nivel de master de la 60 la 120 de credite, iar în Comunitatea Flamandă a Belgiei, programele de master în domeniul științei veterinare și medicinei acordă 180, respectiv 240 de credite. În Republica Cehă, anumite programe de master acordă de asemenea 180 de credite (3 ani).

Figura A2: Durata studiilor pentru programele de tip Master cel mai larg răspândite, 2008/09

Sursa: Eurydice.

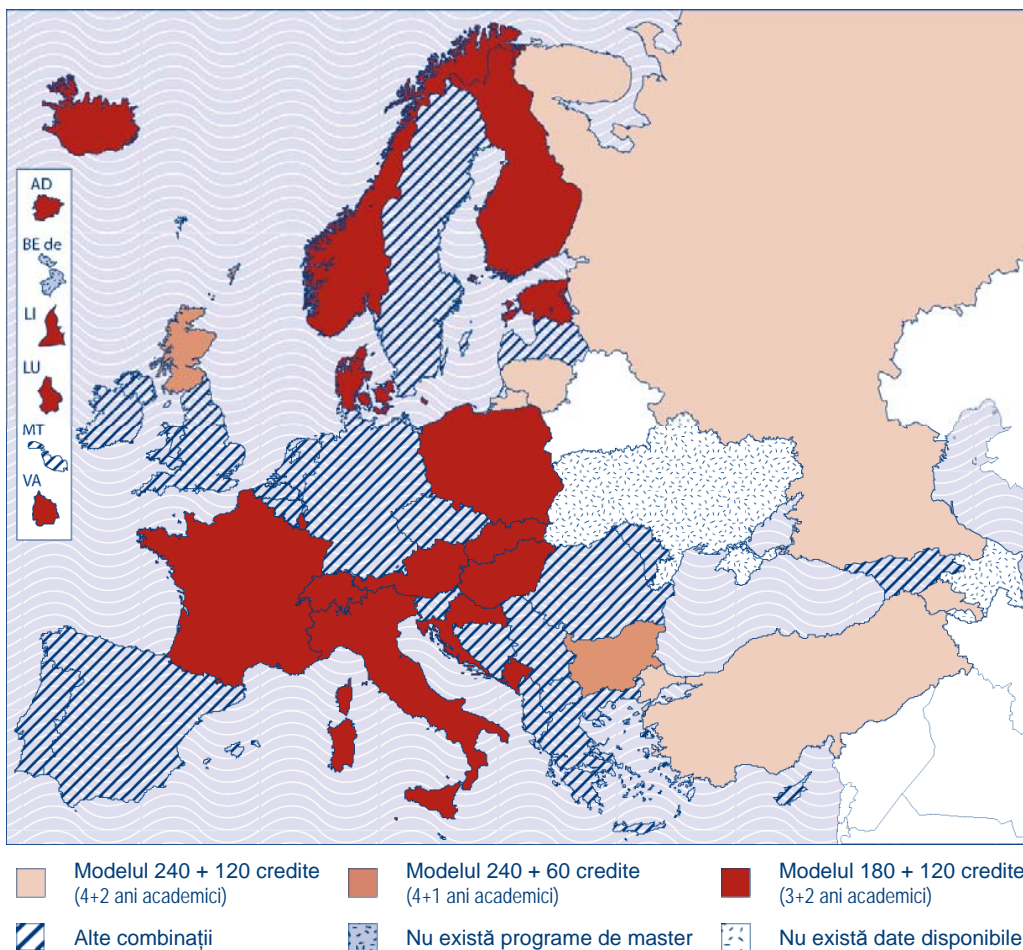
Notă explicativă

Țările au adaptat principiile Bologna la situația națională și le-au implementat într-o manieră flexibilă, pentru a lua în calcul elementele de specificitate ale pieței muncii, ale instituțiilor, domeniilor de studiu sau ale disciplinelor. Ca urmare, nu a fost neapărat elaborat un model unic care să fie aplicat în toate țările, iar instituțiilor li s-a lăsat libertatea de a se adapta. Cu toate acestea, în majoritatea țărilor există o abordare comună – un “model de referință”. Figura de mai sus încearcă să evidențieze această situație.

Per ansamblu, combinând programele de licență și de master, putem identifica trei modele care descriu structura pe cicluri implementată de țările semnatare ale Declarației Bologna (Figura A3).

- Modelul cu 180 + 120 de credite (3 + 2 ani academici) este predominant în 17 țări: Andorra, Croația, Danemarca, Estonia, Finlanda, Franța, Sfântul Scaun, Ungaria, Islanda, Italia, Liechtenstein, Luxemburg, Muntenegru, Norvegia, Polonia, Slovacia și Elveția.
- Modelul cu 240 + 60 de credite (4 + 1 ani academici) predomină în Bulgaria, iar cel cu 240 + 90 de credite este normă în Marea Britanie (Scoția).

Figura A3: Cele mai comune modele implementate de structuri pe două cicluri, 2008/09

Sursa: Eurydice.

Notă explicativă

Țările au adaptat principiile Bologna la situația națională și le-au implementat într-o manieră flexibilă, pentru a lua în calcul elementele de specificitate ale pieței muncii, ale instituțiilor, domeniilor de studiu sau ale disciplinelor. Ca urmare, nu a fost neapărat elaborat un model unic care să fie aplicat în toate țările, iar instituțiilor li s-a lăsat libertatea de a se adapta. Cu toate acestea, în majoritatea țărilor există o abordare comună – un “model de referință”. Figura de mai sus încearcă să evidențieze această situație.

Aceste două modele reprezintă un progres în comparație cu programele tradiționale de lungă durată, cu 4 sau 5 ani, implementate în țările europene înainte de procesul Bologna.

- În alte 5 țări, modelul cel mai utilizat este cel cu 240 + 120 de credite (4 + 2 ani academici): Armenia, Georgia, Lituania, Rusia și Turcia.

În restul țărilor și regiunilor – aproximativ jumătate dintre țările Bologna – nu există un model predominant. În Comunitatea Flamandă a Belgiei, de exemplu, toate programele din primul ciclu au 180 de credite ECTS, dar în cel de-al doilea ciclu, numărul de credite poate varia. Ca urmare, structura unui program de studii depinde în general de instituția și domeniul de studiu în cauză.

În majoritatea țărilor, modelul Bologna nu include programele de educație și formare profesională

Deși procesul Bologna a reușit să creeze în mod evident o convergență între modelele de structuri academice, este important de avut în vedere gradul de extindere și impactul diferențelor cu specific național din cadrul Spațiului European al Învățământului Superior. Unele dintre aceste diferențe corespund unor discipline și domenii de studiu specifice, în timp ce altele sunt rezultatul diferențelor dintre calificările academice și cele profesionale din cadrul noii structuri Bologna. Indiferent de practicile adoptate, toate țările se confruntă cu mari provocări pentru a se adapta la cerințele sociale în permanentă și rapidă schimbare, și pentru a se asigura că aceste calificări – mai ales cele ale primului ciclu – permit accesul pe piața muncii.

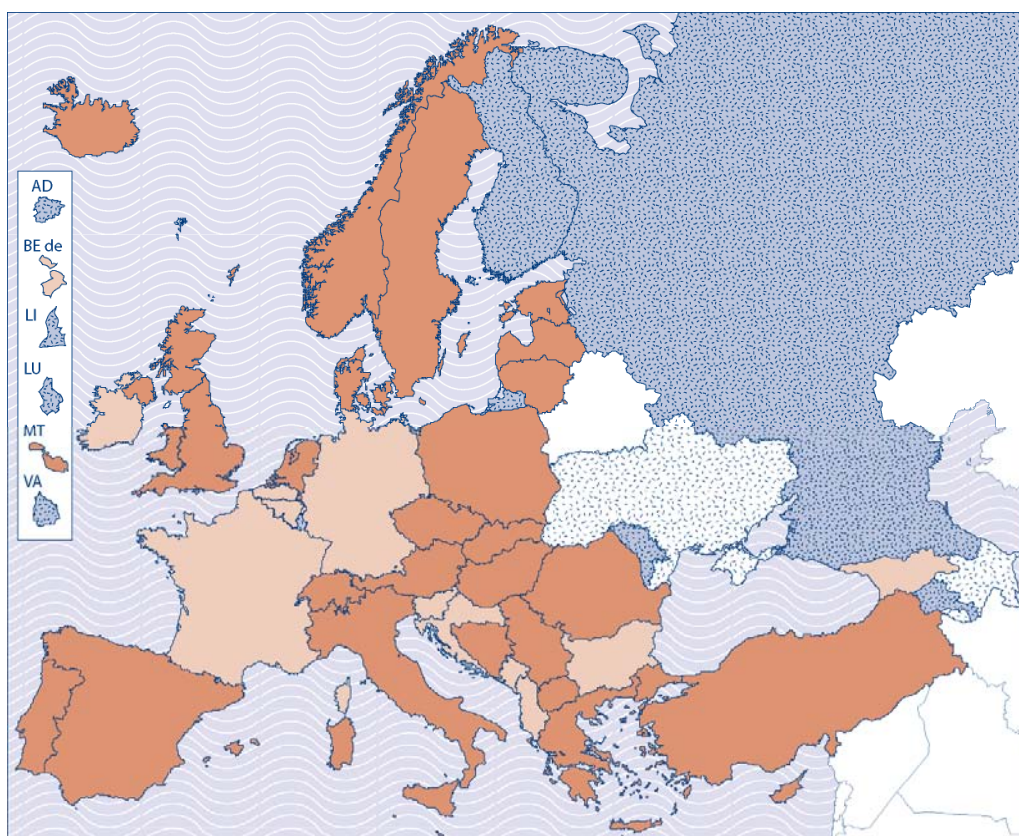
Nivelul de educație ISCED 5B corespunde programelor cu o orientare clar profesională, ce pregătesc studenții pentru a intra direct pe piața muncii. Acestea sunt în general mai scurte decât programele de nivel ISCED 5A și de aceea nu trebuie să corespundă neapărat noii structuri Bologna. Însă într-o lume globalizată, în care toți indivizii trebuie să continue să învețe pe tot parcursul vieții, întrebarea despre cum pot acești studenți să își dezvolte cunoștințele, abilitățile și competențele, și, prin urmare, cum sunt aceste programe corelate cu ciclurile Bologna, este o întrebare de mare interes pentru politica educațională.

Un număr semnificativ de țări nu au parcurs încă toate etapele necesare modernizării sistemului de formare profesională pentru a se alinia reformelor Bologna, în ciuda faptului că aceste reforme sunt concepute, cel puțin teoretic, ca răspuns coerent la schimbările rapide produse în societate și pe piața muncii. Pe de altă parte, anumite țări consideră că aceste programe mai scurte, la nivel ISCED 5B, nu necesită niciun fel de adaptare și abordează mai degrabă problema în sensul corelării programelor și calificărilor în sistemul global.

În mai multe țări (Belgia, Cipru, Estonia, Grecia, Irlanda, Lituania, Slovenia și Turcia), nivelul ISCED 5B are o pondere importantă în cadrul sistemului de educație post-secundară, peste 25% dintre studenții luând parte la astfel de programe (vezi *Date Cheie asupra Învățământului Superior din Europa*, 2007, Figura B2). Zece țări (Albania, Belgia, Bulgaria, Croația, Franța, Georgia, Germania, Irlanda, Muntenegru și Slovenia) au adaptat structura Bologna, mai ales conceptul de Licență, la nivelul de educație ISCED 5B. Cu toate acestea, mai mult de două treimi dintre țări nu au considerat încă necesară modernizarea formării profesionale de nivel ISCED 5B în cadrul reformei Bologna. În majoritatea țărilor, totuși, relaționarea programelor de nivel ISCED 5B cu noile programe Bologna de nivel ISCED 5A este o problemă de mare interes.

Pe lângă distincția între programele de nivel ISCED 5A și ISCED 5B, anumite țări fac de asemenea o mare diferență între calificările cu profil academic și cele cu profil profesional. În Croația, Franța, Letonia, Lituania și Muntenegru, diferența între profilul profesional și cel academic se face atât la nivel de licență, cât și la nivel de master. Franța face distincție la nivelul primului ciclu de studii între calificarea de *licence* și *licence professionnelle*; cea din urmă aparține nivelului ISCED 5B și permite accesul direct pe piața muncii, însă oferă posibilități restrânse pentru cursurile de master. Cel de-al doilea ciclu poate fi absolvit atât cu o calificare de *master professionnel*, cât și de *master recherche*, ambele la nivel ISCED 5A (studii universitare). Cu toate acestea, universitățile sunt încurajate să ofere programe de master orientate atât academic, cât și profesional.

Figura A4: Aplicarea structurii Bologna la programele ISCED 5B, 2008/09

■ Prevederile ISCED 5B nu au fost adaptate la reforma Bologna

■ Prevederile ISCED 5B au fost integrate în reforma Bologna

■ Nu există prevederi pentru nivelul ISCED 5B

■ Nu există date disponibile

Sursa: Eurydice.

Notă explicativă

Nivelul ISCED 5B corespunde programelor cu o orientare clar profesională, care sunt în general mai scurte decât programele de nivel ISCED 5A. Acestea nu trebuie neapărat să corespundă structurii sau principiilor Bologna, însă unele țări au profitat de ocazie pentru a revizui aceste programe, cu scopul de a asigura o legătură și flexibilitate între programele profesionale și cele academice. În special conceptul de licență a fost adaptat/aplicat la programele de nivel ISCED 5B.

Ca și în Franța, Lituania face distincția între *profesinis bakalauras* din colegii (ISCED 5B) și *bakalauras* din universități (ISCED 5A), precum și între *magistras* și *profesiné kvalifikacija* în cadrul universităților (ISCED 5A). Luxemburg oferă diplome de licență și master care sunt fie *professionnel*, fie *académique*. În Letonia, titlurile de *profesionālais bakalauras*, *profesionālais maģistrs* și *bakalauras/maģistrs* aparțin toate nivelului ISCED 5A. Croația a stabilit un sistem dual care separă studiile universitare (ISCED 5A), cu titlurile de *prvostupnik* și *magistar*, de studiile profesionale (ISCED 5B), cu titlurile de *strucni prvostupnik* și *specijalist struke*. Cu toate acestea, ambele tipuri de programe educaționale au fost adaptate în cadrul reformei Bologna, și amândouă utilizează noile concepte – primul ciclu, ECTS și rezultatele la învățatură. În Muntenegru situația este asemănătoare: la nivelul ISCED 5B se acordă “*diploma of applied undergraduate studies*” și “*diploma of postgraduate master applied studies*”, iar la nivelul ISCED 5A se acordă “*diploma of academic undergraduate studies*” și “*diploma of postgraduate master academic studies*” la nivelul ISCED 5A.

Pentru primul ciclu, în Danemarca a fost introdusă diferența între titlul de “professions licență” din colegiile universitare și cel de “licență” din universități, ambele la nivelul ISCED 5A. Irlanda face distincția între titlul de “ordinary licență” la nivelul ISCED 5B – pentru care cursurile sunt oferite în paralel cu cele de nivel ISCED 5A în instituții tehnologice și în colegii de nivel post-secundar – și “honours licență” de nivel ISCED 5A din cadrul sistemului universitar.

De asemenea, trebuie menționat faptul că în anumite țări unde nu există distincții formale între titlurile academice, diferențele pot apărea în funcție de tipul de instituție care oferă programele respective. Acesta este, spre exemplu, cazul Belgiei (universități și *hautes écoles/hogeschool/ hochschule*), Finlandei (universități și politehnici/*ammattikorkeakoulut*), Germaniei (universități și *Fachhochschulen*), Greciei (universități și TEIs – *Technological Educational Institutions/Technogika Ekpaideftika Idrymata*), Olandei (universități și universități de științe aplicate), Portugaliei (universități și *instituto politecnico*) și Elveției (universități și *Fachhochshulen/haute école spécialisée/scuola universitaria professionale*).

SECȚIUNEA B: SISTEMUL EUROPEAN DE ACUMULARE ȘI TRANSFER DE CREDITE DE STUDII (ECTS)

De-a lungul decadei Bologna, sistemul de credite ECTS a devenit cu certitudine un element central în procesul de a face învățământul superior mai transparent și mai ușor de înțeles. Sistemul a fost elaborat la sfârșitul anilor '80, fiind utilizat în special pentru transferul de credite, cu scopul de a facilita mobilitatea studenților în cadrul programului Erasmus. Aspirația la desăvârșirea Spațiului European al Învățământului Superior (EHEA) a apărut zece ani mai târziu, și de atunci sistemul ECTS s-a dezvoltat gradual, devenind instrumentul de bază în implementarea EHEA. Prin sistemul ECTS, creditele sunt acordate fiecărui student ca urmare a absolvirii cu succes a activităților de pregătire corespunzătoare unei anumite perioade de studii. Numărul de credite acordate într-o perioadă de studii se bazează pe volumul de muncă necesar pentru a dobândi anumite competențe într-un context formal de învățare (pentru mai multe detalii vezi Ghidul de Utilizare a Creditelor ECTS 2009).

Importanța sistemului ECTS pentru mobilitatea studenților a fost de nenumărate ori recunoscută, iar comunicatele de la conferințele miniștrilor responsabili pentru învățământul superior de la Berlin, (septembrie 2003), Bergen (mai 2005) și Londra (mai 2007) indică un progres semnificativ al acestui sistem. În Comunicatul de la Berlin, țările semnatare erau încurajate să aplice sistemul ECTS nu numai pentru transferul de credite, ci și pentru acumularea de credite. În Comunicatul de la Bergen, s-a atras atenția asupra utilizării sistemului ECTS în primele două cicluri de studii, subliniind importanța sa pentru Cadrul European al Calificărilor pentru Învățământul Superior (FQ-EHEA) adoptat la acea conferință. În cele din urmă, Comunicatul de la Londra s-a concentrat pe implementarea sistemului ECTS în funcție de volumul de muncă și de competențele dobândite.

Acest raport analizează nu numai dacă sistemul ECTS este sau nu utilizat – conform informațiilor colectate la nivel național sistemul reprezintă în mod cert o caracteristică de bază a sistemelor de învățământ superior europene – ci și modul în care acest sistem este înțeles la nivel național. Ca urmare, pe lângă analiza cu privire la cum și dacă sistemul ECTS este integrat în sistemele naționale, raportul oferă informații și cu privire la condițiile în care se acordă creditele ECTS. Având în vedere varietatea abordării acestei teme, ideea dezvoltării uniforme a sistemului ECTS ca sistem de credite în Spațiul European al Învățământului Superior s-a dovedit a fi eronată, realitatea fiind mult mai complexă. Căci există într-adevăr o mare diversitate în interpretările naționale ale sistemului ECTS, iar această diversitate crește fără îndoială în momentul implementării sale la nivel instituțional.

Implementarea sistemului ECTS nu este împiedicată de obstacole formale

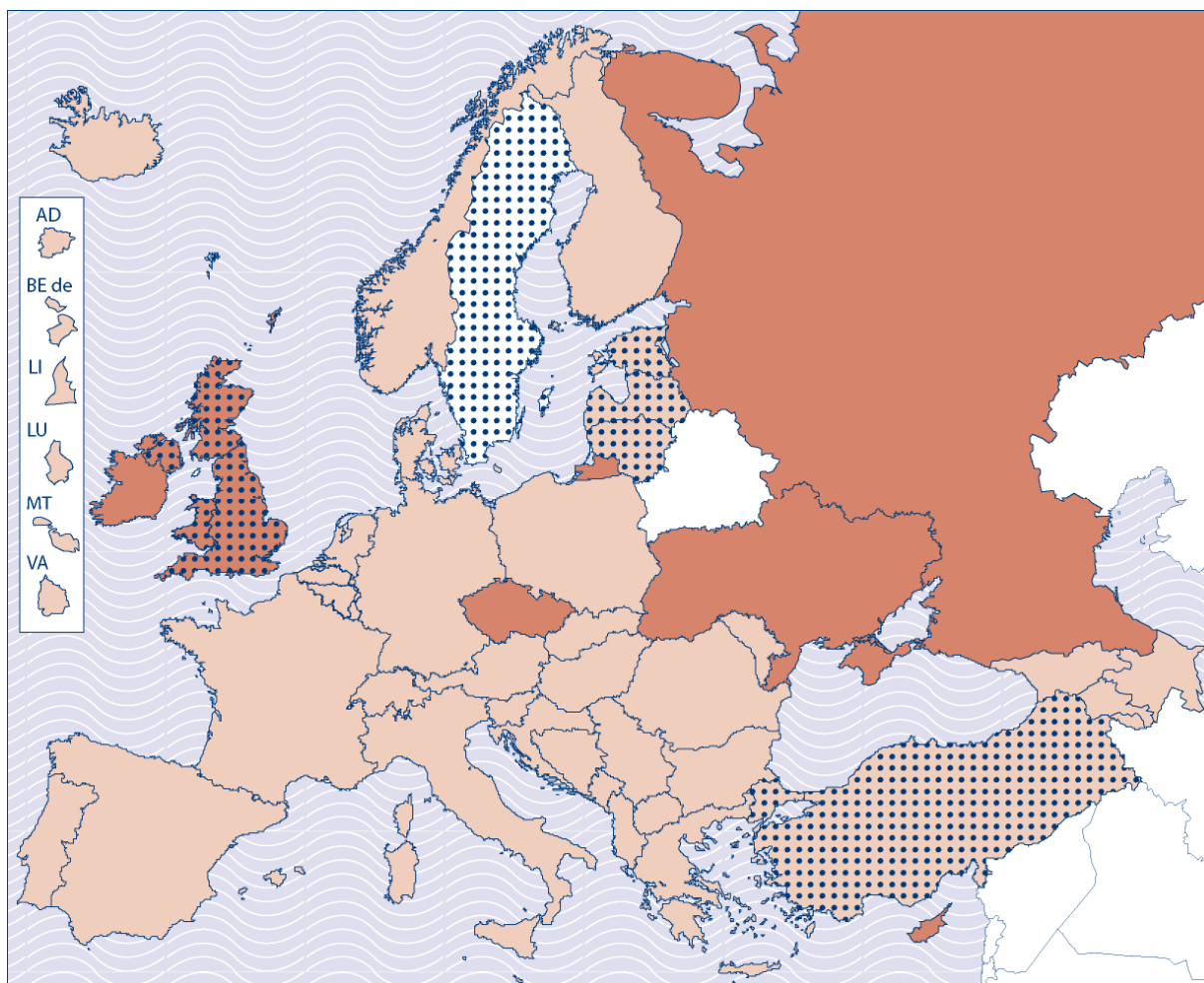
Deși nu este o cerință obligatorie, introducerea sistemului ECTS este în general susținută și de o legislație corespunzătoare, așa cum este ilustrat în Figura B1. Procesul de incorporare a sistemului ECTS în legislația națională a început înainte de 2000 în câteva țări (Austria, Comunitatea Flamandă a Belgiei și România), a continuat între 2000 și 2005, iar acum este încheiat în aproape toate țările.

De asemenea, există mai multe țări unde sistemul ECTS a fost introdus fără o legislație corespunzătoare. În Republica Cehă, sistemul ECTS nu este stipulat în legislație, dar cu toate acestea toate instituțiile de învățământ superior au introdus sistemul ECTS sau un sistem compatibil cu acesta. În Irlanda, sistemul ECTS nu este obligatoriu, dar este utilizat de multe universități irlandeze și a fost încorporat în sistemul național de atestare a titlurilor din învățământul superior (*Higher Education and Training Awards Council* – HETAC), organism responsabil cu acreditarea programelor de învățământ superior desfășurate în afara sectorului universitar. În Cipru, este în prezent pus în discuție un amendament la legislația în vigoare asupra instituțiilor de învățământ superior, care prevede adoptarea obligatorie a sistemului ECTS, deși universitățile publice și private utilizează deja sistemul ECTS pentru toate programele oferite. În Rusia, pe de altă parte, începând cu 2002 a fost introdus în mod voluntar un sistem național de credite compatibil cu sistemul ECTS. În acest context, Ministerul Educației a trasat liniile directorii necesare pentru implementare și le-a transmis tuturor instituțiilor de învățământ superior din Rusia. În Ucraina, sistemul ECTS a fost introdus fără o legislație corespunzătoare începând cu 2007, iar Ministerul Educației a elaborat instrucțiunile pentru implementarea sa.

În Azerbaidjan, sistemul ECTS a fost introdus în 2006 printr-un proiect pilot, continuându-se apoi extinderea și introducerea sa graduală. Prima generație de studenți ce vor primi titlul de licențiat în sistem ECTS va fi cea care va absolvi în 2009/10. Ca urmare, sistemul ECTS se va aplica tuturor programelor de master începând cu 2010. În mod asemănător, în Spania, conform noii legislații adoptate în 2008, sistemul ECTS devine obligatoriu începând cu 2010/011.

Marea Britanie preferă introducerea sistemului ECTS fără reglementări legislative. Instituțiile de învățământ superior sunt organisme independente, autonome, ce au dreptul de a elabora titluri academice proprii. Datorită autonomiei instituționale, nu există niciun fel de obstacole legale în calea introducerii reformei Bologna, inclusiv a sistemului ECTS, iar organizațiile au răspuns pozitiv la schimbările produse în cadrul procesului Bologna. Scoția, Țara Galilor și Irlanda de Nord au implementat deja sisteme de transfer și acumulare de credite, iar în 2008 în Anglia a fost publicat un cadru național de credite pentru învățământul superior. Toate aceste sisteme sunt compatibile cu ECTS. Ca urmare, în Scoția toate instituțiile de învățământ superior utilizează ECTS atât pentru transferul, cât și pentru acumularea de credite, iar sistemul este complementul perfect pentru creditele acordate de Cadrul Scoțian de Curriculum și Calificări (*Scottish Curriculum and Qualifications Framework*) în cadrul programului de învățare pe tot parcursul vieții. Sectorul de învățământ superior din Marea Britanie continuă să promoveze în mod activ ideea de se a pune un accent deosebit pe competențele dobândite în diferitele perioade de studiu, în loc să se bazeze pe măsurarea volumului de muncă depus de studenți.

**Figura B1: Legislația privind ECTS,
2008/09**

Legislație cu privire la reglementările necesare pentru implementarea ECTS	ECTS este introdus fără o legislație corespunzătoare
Sistem național de credite paralel sau compatibil cu ECTS	Nu există date disponibile

Sursa: Eurydice.

Diferențele considerabile în modul de implementare al sistemului ECTS

Conform acestui raport, sistemul ECTS este considerat implementat atunci când se aplică majorității programelor, în majoritatea instituțiilor de învățământ superior, atât pentru transferul, cât și pentru acumularea de credite, și dacă aceste credite se acordă pe baza competențelor dobândite și a volumului de muncă depus de studenți.

Figura B2 evidențiază varietatea modurilor de aplicare a sistemului, confirmând ideea că o implementare completă și uniformă este departe de a putea fi realizată și că mai este de parcurs un proces lung de dezvoltare și adaptare. Pe baza informațiilor colectate la nivel național, se pot evidenția cinci categorii de țări.

În primul grup de țări (Belgia, Bosnia și Herțegovina, Danamarca, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, Georgia, Islanda, Italia, Liechtenstein, Moldova, Olanda, Norvegia, Serbia și Elveția), peste 75 % din instituții și programe utilizează ECTS atât pentru transferul, cât și pentru acumularea de credite. În plus, sunt utilizate ambele concepte – competențele dobândite și volumul de muncă depus de studenți, care au înlocuit alte practici.

În cel de-al doilea grup de țări (Austria, Finlanda, Franța, Ungaria, Malta, Portugalia și Ucraina), peste 75 % din instituții și programe utilizează ECTS atât pentru transferul, cât și pentru acumularea de credite. Orele de prezență nu mai reprezintă cadrul de referință pentru acordarea de credite, acestea fiind înlocuite de volumul de muncă depus de studenți. Cu toate acestea, în comparație cu grupul anterior, competențele dobândite nu au devenit încă o referință uzuală pentru sistemul de credite.

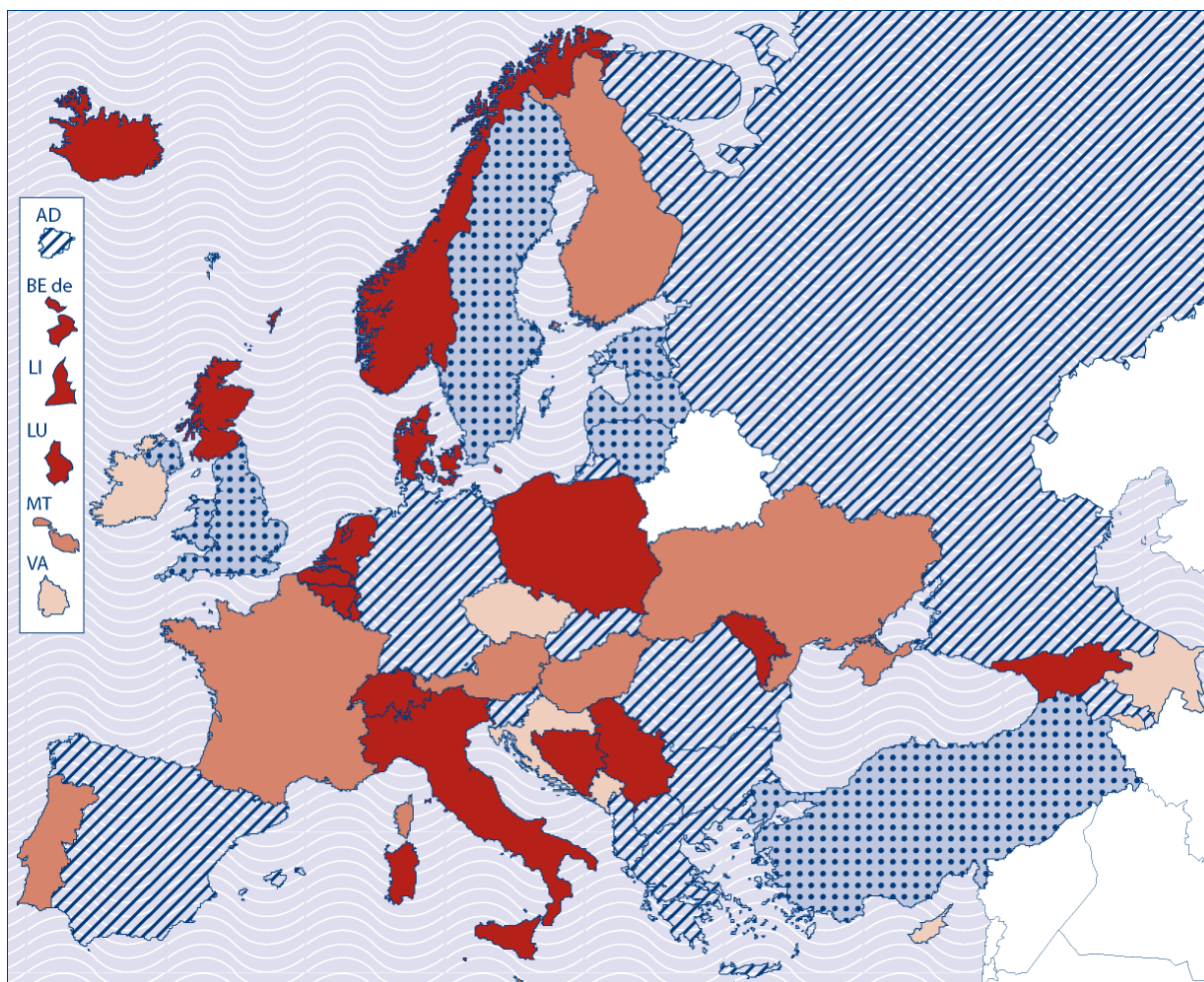
În cel de-al treilea grup, sunt încă utilizate ca referință pentru acordarea creditelor orele de prezență sau o combinație între orele de prezență și volumul de muncă depus de studenți, iar peste 75 % din instituții și programe utilizează ECTS atât pentru transferul, cât și pentru acumularea de credite. Din acest grup fac parte Azerbaidjan, Croația, Cipru, Republica Cehă, Irlanda, Muntenegru și Polonia.

Pe lângă aceste trei grupuri, alte 18 țări încă trebuie să mai facă progrese pentru a implementa complet conceptul ECTS. Acestea pot fi împărțite în două categorii.

În 11 țări, ECTS a fost implementat în 75% sau mai puțin din instituții și/sau 75% sau mai puțin din programe, utilizând diferite referințe pentru acordarea de credite. Acesta este cazul Albaniei, Andorrei, Armeniei, Bulgariei, Germaniei, Greciei, României, Rusiei, Slovaciei, Sloveniei și Spaniei, unde încă se încearcă răspândirea conceptului ECTS printre instituții și programe, cât și implementarea sa corectă.

În cele din urmă, 6 țări (cele trei țări baltice, Suedia, Turcia și Marea Britanie) au păstrat sistemele lor naționale de credite, în paralel cu sistemul ECTS, însă în țările baltice se poate observa tendința de a implementa complet sistemul ECTS. În Letonia, ECTS este utilizat la momentul actual pentru transferul de credite la nivel internațional, însă noua lege din învățământul superior va declanșa implementarea completă a sistemului ECTS. În Estonia, sistemul național de credite care este perfect compatibil cu ECTS va fi înlocuit de sistemul ECTS începând cu 1 septembrie 2009. În Lituania, tuturor componentelor programelor de învățământ superior le sunt alocate credite în funcție de competențele dobândite și, deși ECTS este utilizat numai în contextul programelor europene de mobilitate, sistemul național poate fi considerat perfect compatibil cu ECTS. În schimb, în Turcia sistemul național nu este perfect compatibil cu ECTS, care este utilizat doar pentru transferul de credite în contextul programelor UE de mobilitate pentru studenți. În Marea Britanie, noul sistem național de credite pentru Anglia (august 2008) include indicații precise cu privire la corelarea sa cu ECTS. În contextul programului de învățare pe tot parcursul vieții, Scoția menține sistemul său național de credite (SCQF) ce asigură flexibilitate și posibilitatea transferului între diferitele sectoare, iar Cadrul de Credite și Calificări al Țării Galilor (CQFW) cuprinde întreaga ofertă educațională disponibilă elevilor care au împlinit 16.

**Figura B2: Gradul de implementare al ECTS,
2008/09**

- Peste 75 % din instituții **și** programe utilizează ECTS atât pentru transferul, cât și pentru acumularea de credite. Acordarea creditelor se face pe baza competențele dobândite **și** a volumului de muncă depus de studenți.
- Peste 75 % din instituții **și** programe utilizează ECTS atât pentru transferul, cât și pentru acumularea de credite. Acordarea creditelor se face pe baza volumului de muncă depus de studenți.
- Peste 75 % din instituții **și** programe utilizează ECTS atât pentru transferul, cât și pentru acumularea de credite. Acordarea creditelor se face pe baza numărului de ore de prezență sau pe baza unei combinații între numărul de ore de prezență și volumul de muncă depus de studenți.
- 75 % din instituții sau mai puțin **și/sau** 75 % din programe sau mai puțin utilizează ECTS atât pentru transferul, cât și pentru acumularea de credite. Creditele sunt acordate după mai multe criterii.
- Sistem național de credite paralel sau compatibil cu ECTS. ECTS este utilizat mai ales pentru transferul de credite.

Sursa: Eurydice.

În majoritatea țărilor, au fost adoptate **mecanisme de îndrumare și informare**, pentru a sprijini implementarea corectă a sistemului ECTS. 37 de țări menționează aceste mecanisme în mod explicit. Mecanismele includ campanii de informare, activități de formare, manuale (de ex. în Azerbaidjan, Republica Cehă, Danemarca, Estonia, Georgia, Germania, Ungaria, Lituania, Rusia, Spania, Elveția și Ucraina); activitățile Experților Bologna, care sunt specialiști ai grupurilor de interese, organizați la nivel național și sprijiniți prin proiecte derulate de Comisia Europeană (Croatia, Cipru, Republica Cehă, Franța, Germania, Ungaria, Liechtenstein, Olanda, Polonia, Portugalia, Suedia și Marea Britanie); activitatea de monitorizare/suportul oferit de agențiile naționale (Agenția Națională pentru Învățare pe Tot Parcursul Vieții din Cipru, Comisia Națională de Acreditare din Polonia, Biroul Internațional pentru Educație și Formare din Suedia și Agenția Națională și Consiliul pentru Învățământul Superior în Turcia) și proiecte finanțate de UE (în Bosnia și Herțegovina și Croația).

Deși 37 de țări menționează mecanismele de orientare și informare, doar 9 dintre ele acordă și suport financiar pentru aceste activități, printre care Republica Cehă și Grecia (prin programele de dezvoltare și modernizare), Lituania (folosind Fondurile Structurale ale UE) și Elveția (prin sprijin bugetar). În Andorra, sprijinul financiar este o parte a procesului contractual cu statul, iar în Croația implementarea sistemului ECTS este sprijinită de Fundația Națională pentru Știință, Ministerul acordând de asemenea sprijin financiar pentru reformele Bologna.

SECȚIUNEA C: SUPLIMENTUL LA DIPLOMĂ

Suplimentul la Diplomă (SD) a fost elaborat de Comisia Europeană, Consiliul Europei și UNESCO/CEPES. Este un document cu model standard, ce se atașează diplomei universitare și oferă informații cu privire la tipul, nivelul, contextul, conținutul și statutul studiilor absolvite de către titularul diplomei. De asemenea, Suplimentul la Diplomă trebuie să conțină o descriere a sistemului de învățământ superior în cadrul căruia titularul diplomei a absolvit cursurile.

Suplimentul la Diplomă are rolul de a face mai bine înțelese care sunt cunoștințele, abilitățile și competențele acumulate de student, facilitând astfel mobilitatea și ajutând angajatorii. Relevanța și importanța SD a crescut pe parcursul decadei Bologna, mai ales după ce în anul 2003 la Berlin miniștrii educației au hotărât ca până în 2005 tuturor absolvenților ar trebui să li se elibereze documentul în mod automat și gratuit, într-o limbă de circulație europeană.

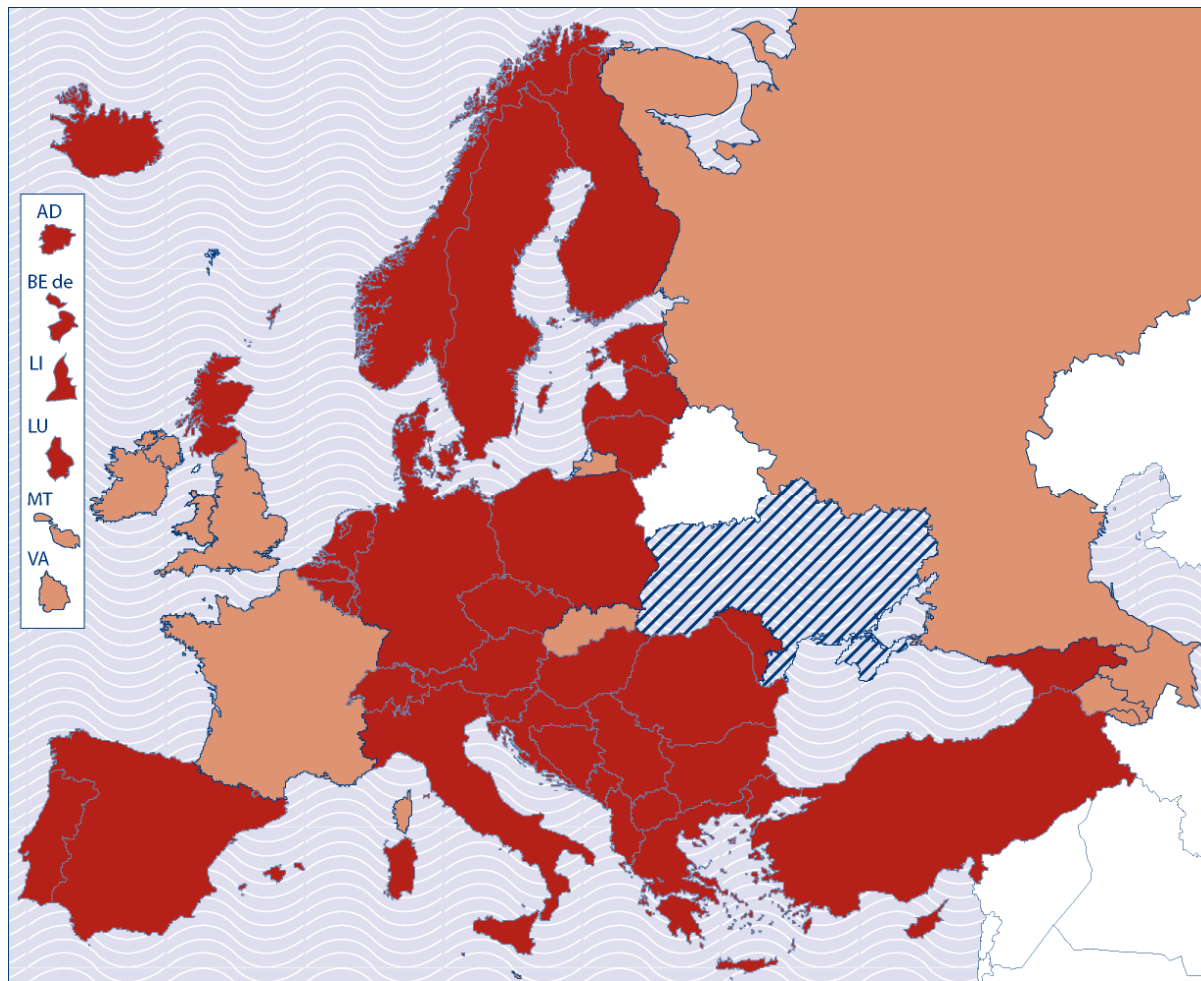
O nouă etapă: de la introducerea SD la implementarea și monitorizarea sa eficientă

Inițial, Suplimentul la Diplomă a fost introdus în mai multe țări inițial fără o legislație corespunzătoare, devenind între timp obligatoriu în marea majoritate a țărilor (Figura C1). Ucraina este la momentul actual singura țară din Spațiul European al Învățământului Superior care nu a introdus încă Suplimentul la Diplomă.

În Azerbaidjan, Franța, Irlanda, Muntenegru, Rusia, Slovacia și Marea Britanie (Anglia, Țara Galilor și Irlanda de Nord), SD este introdus încă printr-un proces gradual. În Irlanda, aproximativ 75% din instituțiile de învățământ superior eliberează documentul, iar începând cu 2009 se preconizează că toți absolvenții vor primi SD. În Marea Britanie, un sondaj elaborat recent în 60% din instituțiile de învățământ superior din țară estimează că rata implementării Suplimentului la Diplomă în aceste instituții a atins 60%. În Franța, SD se acordă centralizat prin *Répertoire National des Certifications* (RNCP).

Majoritatea țărilor au în vedere diferite mecanisme de sprijin pentru implementarea SD, iar peste 34 de țări își concentrează eforturile asupra orientării și informării instituțiilor de învățământ superior. Printre măsurile adoptate se numără campaniile de informare, activitățile de formare, manualele (în Croația, Estonia, Georgia, Ungaria și Letonia), activitățile experților Bologna (în mod special menționați de către Cipru, Republica Cehă, Franța, Georgia, Italia, Olanda și Polonia), sprijinul acordat de agențiile naționale (CIRUS în Danemarca, *National Qualifications Authority* în Irlanda, Consiliul Național al Educației în Finlanda, *Higher Education Europe Unit* în Marea Britanie, Agenția Națională și Consiliul pentru Învățământul Superior în Turcia), proiectele finanțate de UE (în Bosnia și Herțegovina) și suportul online (în Elveția). Un număr limitat de țări au acordat de asemenea și sprijin financiar prin intermediul programelor de dezvoltare și modernizare (Republica Cehă și Grecia) sau au oferit finanțare adițională ad-hoc (Lituania și Malta). În Ungaria, Ministerul Educației a elaborat un software special pentru a ajuta instituțiile de învățământ superior să emită SD, iar alte țări iau și ele în calcul posibilitatea eliberării documentului în format electronic.

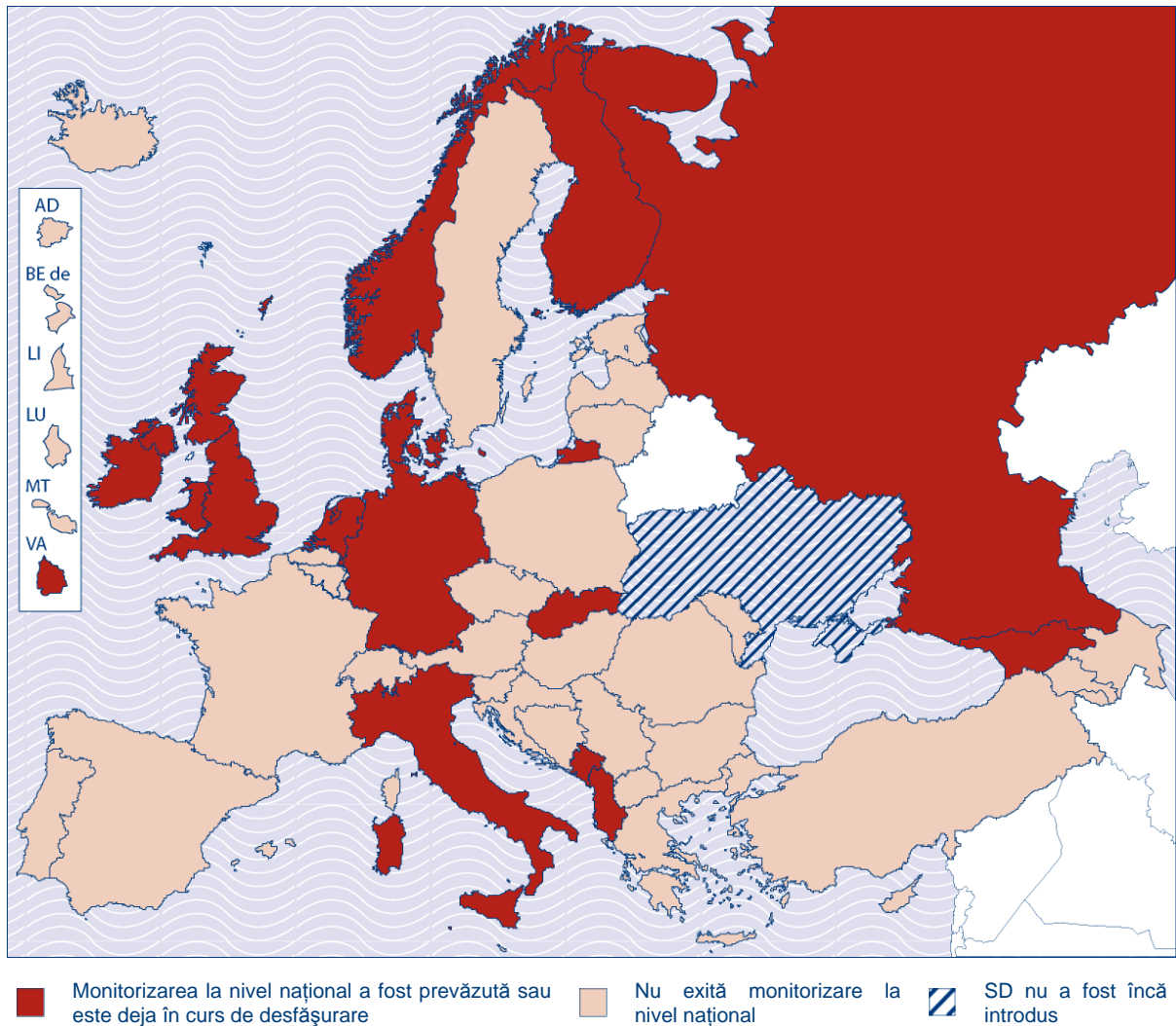
Figura C1: Gradul de implementare al Suplimentului la Diplomă,
2008/09

■ SD este eliberat pentru marea majoritate a programelor de studii   ■ Introducere parțială și graduală   ▨ SD nu a fost încă introdus

Sursa: Eurydice.

Figura C2: Monitorizarea la nivel național al utilizării Suplimentului la Diplomă, 2008/09

Sursa: Eurydice.

Explanatory note

Figura indică dacă au fost implementate metode de monitorizare la nivel național pentru a urmări dacă Suplimentul la Diplomă este utilizat de angajatori și/sau de instituțiile de învățământ superior.

În mod surprinzător, în ciuda numeroaselor activități desfășurate de țările membre pentru a sprijini implementarea SD, doar un număr redus de țări au adoptat și metode de monitorizare la nivel național pentru a urmări cum este utilizat SD în realitate de instituțiile de învățământ superior și de către angajatori (Figura C2). Doar 14 țări au raportat asemenea inițiative, dar în unele dintre ele măsurile fiind foarte recente, nu pot oferi încă niciun fel de informații, cum este cazul Finlandei (Consiliul Național Finlandez pentru Educație) și Ungariei, unde Centrul Național Europass abia a început să lucreze la elaborarea metodelor de monitorizare la nivel național. În Cipru, Centrul Național Europass a adoptat măsuri de monitorizare pentru a vedea care sunt instituțiile care emit SD, dar încă nu monitorizează și utilitatea documentului pentru angajatori și pentru instituții. În mod asemănător, în Comunitatea Flamandă din Belgia, monitorizarea a avut în vedere numai conținutul Suplimentului la Diplomă, fără a lua în calcul și utilitatea sa. În Norvegia, Agenția Norvegiană pentru Asigurarea Calității în Educație (NOKUT) a concentrat procesul de monitorizare asupra instituțiilor de învățământ superior, însă nu a avut în vedere potențialul impact pe care SD l-ar putea avea asupra angajatorilor norvegieni care recrutează absolvenți ai instituțiilor de învățământ superior norvegiene, și nici nu a cerut vreun feed-back din partea acestora. În Irlanda, *National Diploma Supplement Steering Group* (ce operează sub auspiciile *National Qualifications Authority of Ireland*) va lucra împreună cu Centrul Național Europass pe această temă. *United Kingdom Higher Education Europe Unit* elaborează un sondaj la fiecare doi ani, iar în 2008, *Higher Education Funding Council for England* a inclus în raportul anual de monitorizare destinat tuturor instituțiilor de învățământ superior englezești pe care le finanțează, întrebări cu privire la SD.

În Danemarca, Centrul Europass a stabilit legături cu diferite companii și sindicate. În Olanda, inspectoratul olandez al educației (*Inspectie van het Onderwijs* www.onderwijsinspectie.nl) monitorizează toate aspectele legate de legislația națională, iar experții Bologna contribuie la rândul lor la monitorizarea procesului de implementare a SD.

Imaginea globală asupra procedurii de monitorizare este una neomogenă, confirmând necesitatea continuării analizei. Rezultatele arată mai ales faptul că SD nu este încă foarte cunoscut și valorificat în sectorul privat. În Danemarca, Georgia, Italia și Olanda, SD nu este încă utilizat la scară largă de angajatori sau de instituțiile de învățământ superior. Totuși, sunt patru țări care au reușit să obțină un rezultat oarecum pozitiv. Germania raportează că SD este utilizat de majoritatea angajatorilor din sectorul public, însă nu și în sectorul privat. Albania consideră de asemenea că SD este utilizat de majoritatea instituțiilor de învățământ superior și angajatorilor publici, dar nu și de cei privați. Muntenegru menționează că SD este utilizat de majoritatea angajatorilor publici și privați, cât și de instituțiile de învățământ superior, iar Slovacia raportează că SD este utilizat la scară largă de instituțiile de învățământ superior pentru recrutarea studenților.

Suplimentul la Diplomă, în general eliberat în mod automat și gratuit

Ținând cont de hotărârea luată de Miniștrii Educației în Comunicatul de la Berlin, Suplimentul la Diplomă ar trebui să fie eliberat în mod automat și gratuit tuturor absolvenților la sfârșitul programului de studii (Figura C3). Cu toate acestea, acest lucru nu se respectă încă în toate țările, fiind raportate diferențe considerabile în ceea ce privește implementarea sa. Azerbaijan, Spania și Turcia îl eliberează numai la cerere, iar în Polonia, deși versiunea în poloneză este emisă automat, versiunea în limba engleză este eliberată numai la cerere. În Andorra, SD este de asemenea eliberat numai la cerere într-o altă limbă decât catalana. În Austria, deși în general este eliberat automat, pentru absolvenții instituțiilor de formare a cadrelor didactice, SD este eliberat numai la cerere. În Estonia, absolvenții primului ciclu de studii primesc SD numai la cerere. În Ungaria, SD este eliberat automat în maghiară și engleză, și la cerere, în cazul programelor de studii predate într-una din limbile minorităților naționale. În Italia, deși majoritatea absolvenților primesc SD în mod automat, există câteva instituții care îl eliberează numai la cerere. În Marea Britanie (Anglia, Țara Galilor și Irlanda de Nord), SD este eliberat automat numai în anumite instituții, iar în celelalte doar la cerere. În Rusia, există mai multe situații: anumite instituții eliberează SD automat și gratuit, în timp ce altele îl eliberează doar la cerere și contra cost.

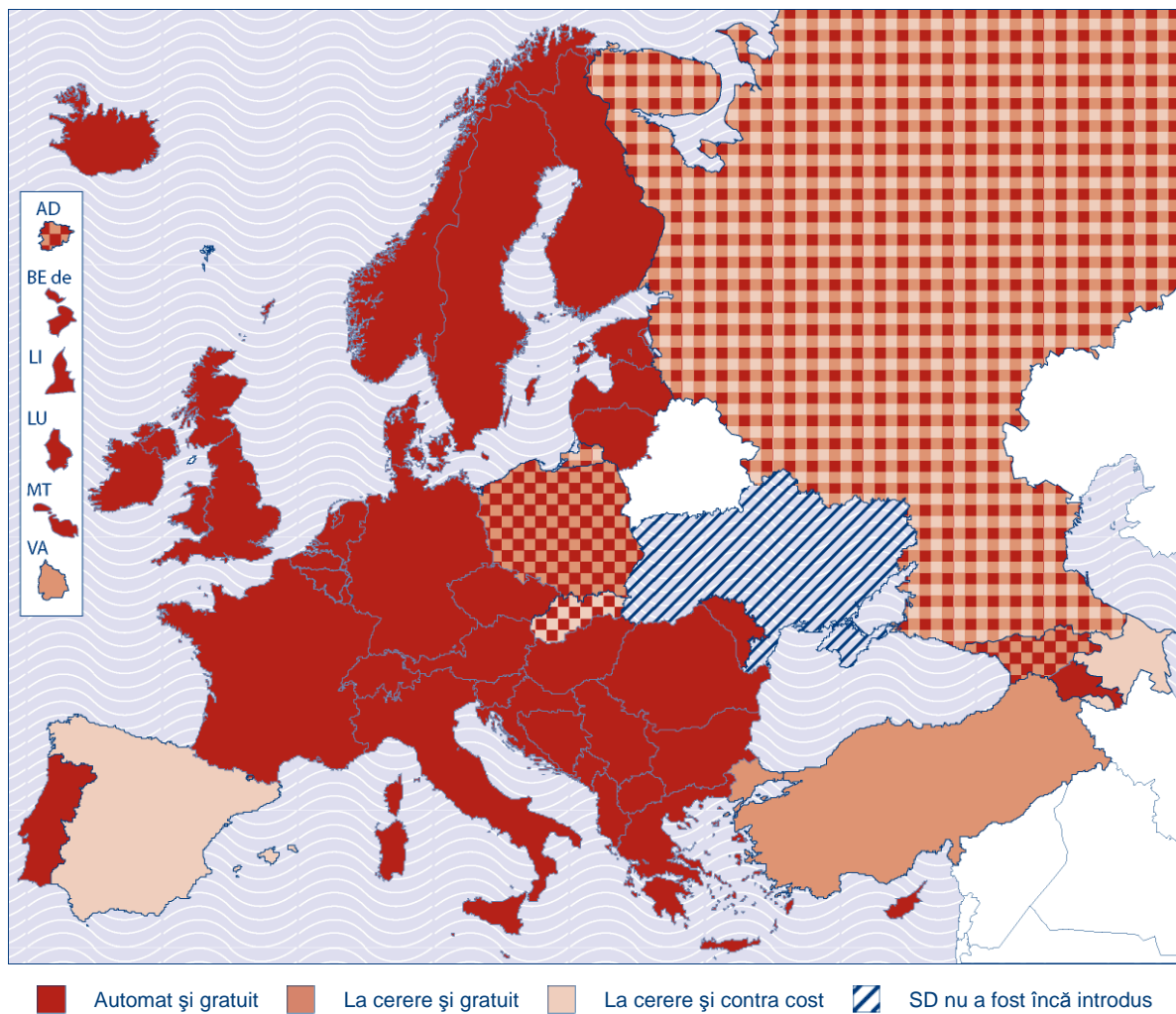
În ceea ce privește costurile, situația se pare că s-a îmbunătățit în comparație cu 2006, Suplimentul la Diplomă fiind eliberat gratuit aproape peste tot. Excepțiile sunt Slovacia (unde versiunea în limba engleză este eliberată doar la cerere și contra cost), Spania (indiferent de limbă) și Rusia, unde anumite instituții percep taxă.

Cât despre limba utilizată, Cipru, Irlanda, Malta, Țările Nordice și Marea Britanie eliberează Suplimentul la Diplomă numai în engleză (cu excepția Țării Galilor unde anumite instituții îl emit atât în engleză cât și în limba de predare). În rest, majoritatea țărilor semnatare în eliberează în limba de predare și în engleză (Figura C4)

În Ungaria, Muntenegru și Serbia, SD este emis în limba națională, în engleză și în limba de predare – în cazul în care este utilizată o altă limbă (de ex. limbile minorităților naționale). În Olanda, SD este emis ori în limba națională, ori în engleză. În Belgia, în Comunitatea Germanofonă, SD este emis în germană și franceză, iar în Comunitatea Flamandă, este emis tuturor studenților în olandeză și în engleză, în timp ce studenților care învață exclusiv într-o altă limbă decât olandeza, diploma și SD le sunt emise în limba de predare și în olandeză. În Republica Cehă, instituțiile de învățământ superior pot decide în ce limbă se eliberează documentul, iar în general este emis în cehă și engleză.

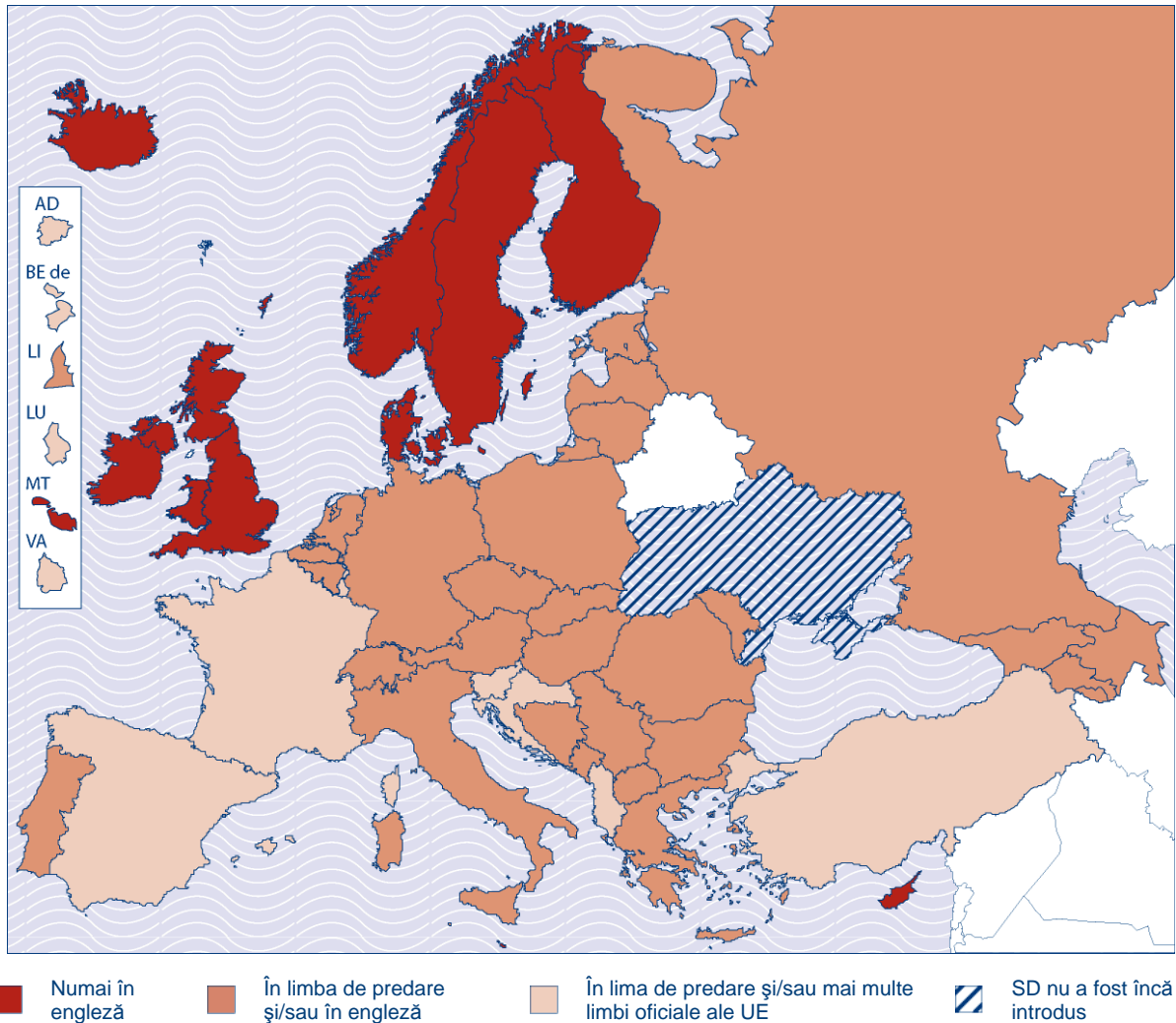
În cinci țări (Andorra, Franța, Slovenia, Spania și Turcia), SD este disponibil în limba de predare, iar la cerere, poate fi eliberat și într-o altă limbă oficială a Uniunii Europene, în funcție de opțiunea studentului și de variantele oferite de respectiva instituție.

Figura C3: Respectarea condițiilor conform cărora Suplimentul la Diplomă este eliberat automat și gratuit, 2008/09

Sursa: Eurydice.

Figura C4: Limbile în care este eliberat Suplimentul la Diplomă, 2008/09

Sursa: Eurydice.

SECȚIUNEA D: CADRELE NAȚIONALE DE CALIFICĂRI

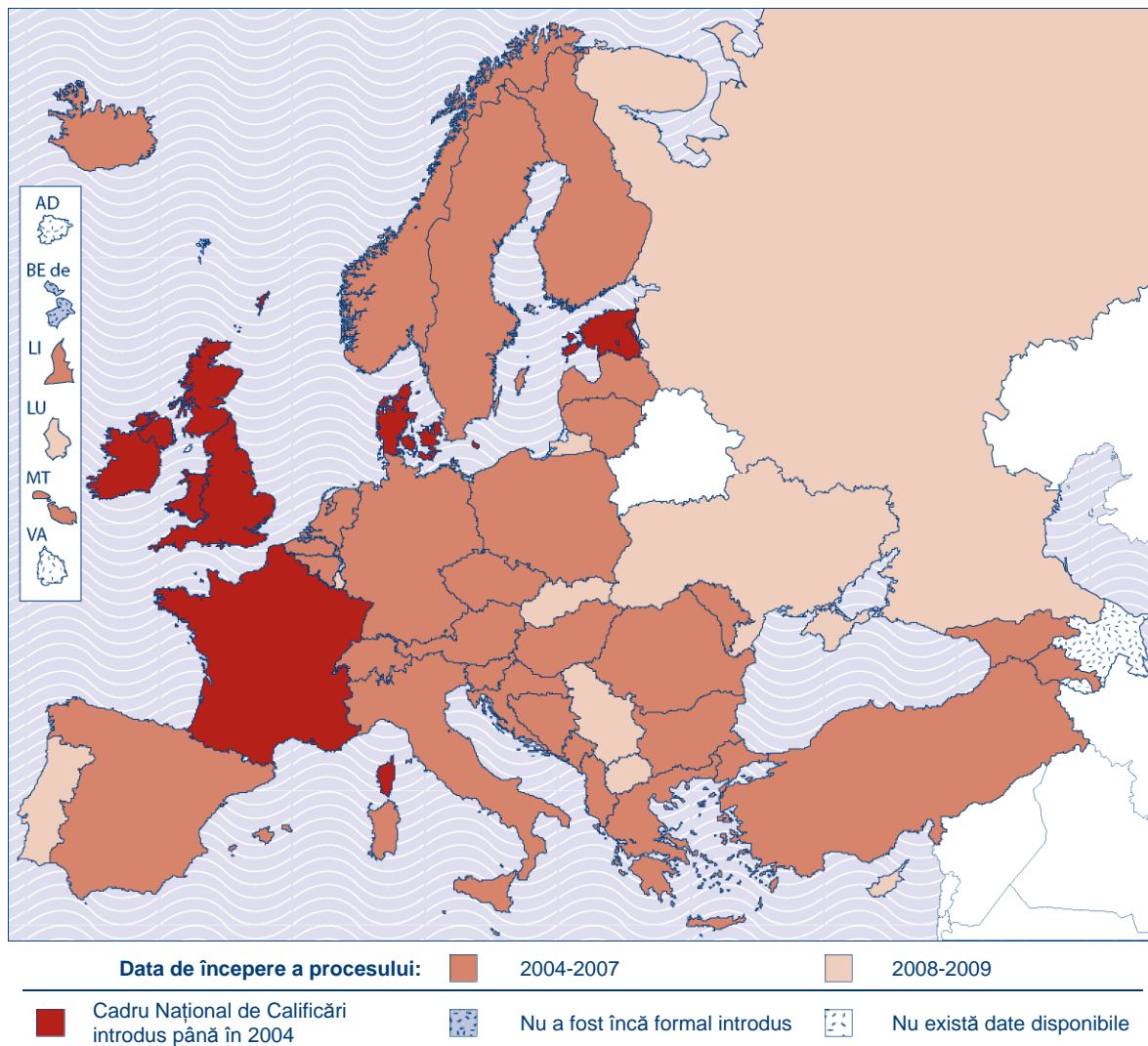
Cadrele de calificări sunt instrumente care ajută la descrierea și evidențierea clară a diferențelor dintre calificările tuturor ciclurilor și nivelurilor de învățământ. Elaborarea Cadrelor Naționale de Calificări (CNC-urilor) a fost încurajată în ultima vreme printr-o serie de inițiative și procese, pentru a face mai bine înțelese similitudinile, dar și diferențele dintre calificările eliberate de diferitele sisteme educaționale din Europa. În cadrul procesului Bologna, miniștrii educației europeni au adoptat la Bergen (în mai 2005) principalul Cadru de Calificări pentru Spațiul European al Învățământului Superior (FQ-EHEA) și au stabilit ca până în 2007 toate țările semnatare să elaboreze Cadre Naționale de Calificări, care să fie apoi implementate până în 2010. Aceste Cadre Naționale de Calificări pentru învățământul superior trebuie să conțină referințe la structura pe trei cicluri de studii și să utilizeze la primele două cicluri descriptori generali ce se bazează pe rezultatele la învățătură, pe competențe și pe credite.

Inițial, obiectivul miniștrilor de la Bergen a părut unul ambițios, dar totuși realizabil, fiind probabil subestimată complexitatea provocărilor, mai ales a celor apărute în contextul derulării altor procese la nivel european. Însă imediat ce Miniștrii Educației au adoptat FQ-EHEA, țările membre UE au început elaborarea, în contextul Strategiei de la Lisabona, a unui nou Cadru European al Calificărilor pentru Învățarea pe tot parcursul vieții (EQF), ce acoperă toate sectoarele, la toate nivelurile de educație. EQF a fost adoptat la 23 aprilie 2008 de către Consiliul European și de către Parlamentul European. Deși la elaborarea EQF s-a avut permanent în vedere compatibilitatea sa cu cel de-al doilea cadru european (FQ-EHEA), totuși în ceea ce privește elaborarea descriptorilor, abordările au fost diferite. Ca urmare, sarcina țărilor de a dezvolta sau adapta Cadrele Naționale de Calificări nu este simplă deloc: aceste instrumente naționale nu numai că trebuie să reflecte trecerea de la clasificarea calificărilor prin metode tradiționale, la una bazată pe rezultatele la învățătură, pe credite și pe profilurile calificărilor, dar aceste instrumente trebuie să fie, în ciuda modificărilor produse, compatibile cu cele două cadre europene principale.

Înainte de adoptarea Cadrelor Naționale de Calificări pentru Învățământul Superior la Bergen, doar câteva țări aveau deja experiență în elaborarea unor cadre de calificări bazate pe rezultatele la învățătură, pe descriptori de nivel sau ciclu de studii și pe credite. Estonia și Marea Britanie (Scoția) (1997), Marea Britanie (2001), Franța (2002), Danemarca (2003) și Irlanda (2003) erau singurele țări înainte de 2005 care adoptaseră un cadru național de calificări. Ca urmare, după 2005, aceste țări s-au confruntat cu următoarele provocări: adaptarea cadrelor naționale de calificări la Cadru European de Calificări și asigurarea unei bune funcționări a acestora în scopul în care au fost elaborate, prefigurând astfel cerințele angajatorilor și ale instituțiilor de învățământ superior, precum și ale altor organizații interesate sau ale indivizilor înșiși.

Cu excepția acestor țări, toate celelalte au început procesul general de elaborare a CNC-urilor după 2005 – doar Finlanda, Letonia și Slovenia începuseră să facă primii pași încă din 2004 (vezi Figura D1). Majoritatea țărilor au început așadar procesul de elaborare a CNC-urilor odată cu anul 2005, iar în 3 ani (2005-2007), mai mult de 27 de țări lansaseră deja procesul. Cipru, Portugalia (2009), Rusia, Serbia, Slovacia și Ucraina (2008) au început însă procesul abia recent. Având în vedere faptul că în Comunitatea Germanofonă a Belgiei oferta educațională în învățământul superior este limitată (două calificări la nivel ISCED 5B), nu s-a considerat necesară elaborarea formală a unui cadru național.

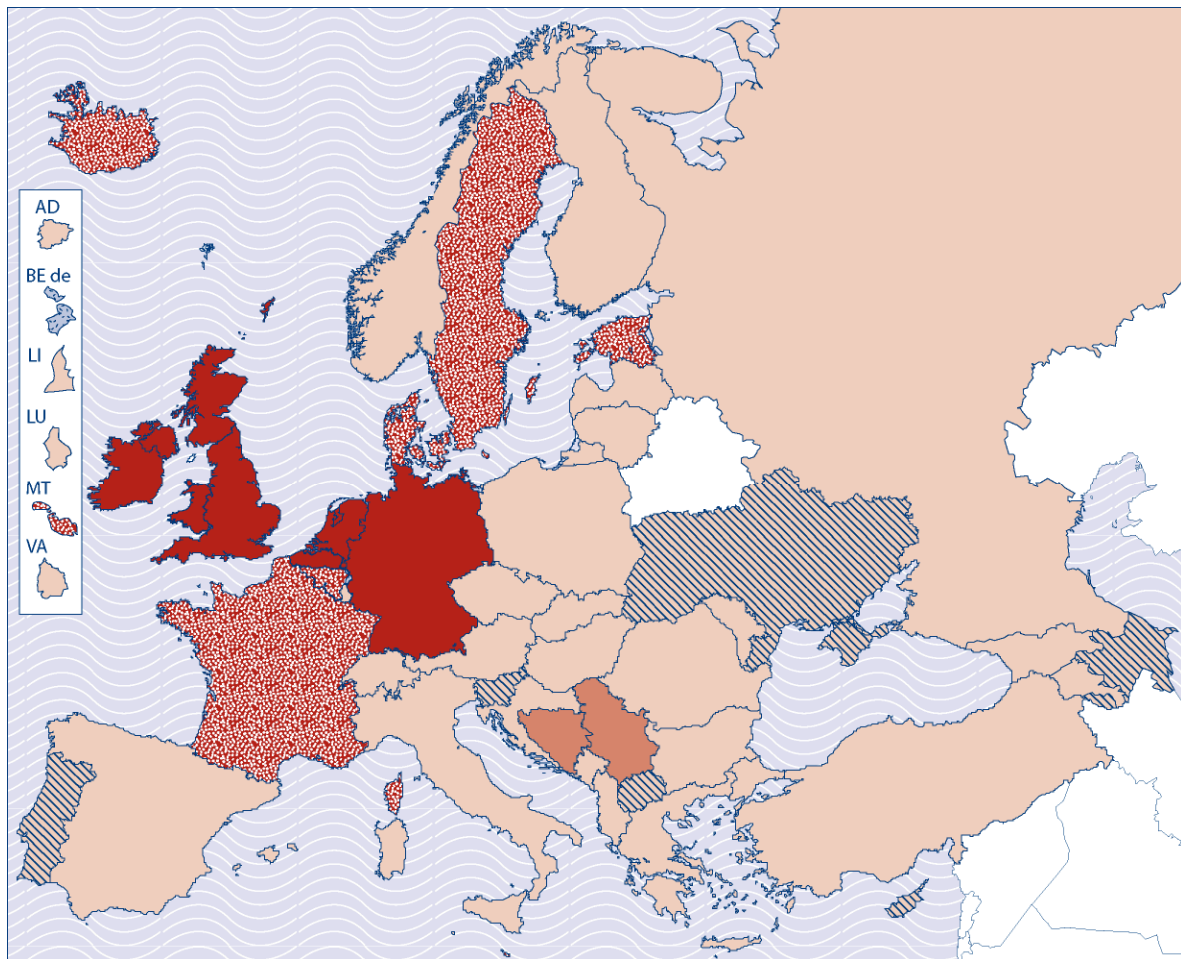
Figura D1: Data de începere a procesului pentru stabilirea unui Cadru Național de Calificări

Sursa: Eurydice.

Pentru a descrie situațiile particulare în care se află țările aflate în procesul de elaborare a CNC-urilor și mai ales pentru a diferenția foarte clar între etapa de adoptare formală a cadrului și cea de implementare, s-au stabilit 5 pași principali către adoptarea unui Cadru Național de Calificări compatibil cu principalele două Cadre Europene de Calificări definite anterior (Figura D2). Acești 5 pași au la bază scala cu zece pași propusă de Grupul de Lucru pentru Cadrele de Calificări al BFUG, dirijat de Consiliul Europei, anul de referință fiind 2008/09.

Figura D2: Etapele procesului de stabilire a Cadrelor Naționale de Calificări, 2008/09

- Stadiul 5: Procesul este complet încheiat, inclusiv în ceea ce privește certificarea compatibilității cu FQ-EHEA.
- Stadiul 4: Reelaborarea programelor de studii este în curs, iar procesul este aproape încheiat.
- Stadiul 3: Cadrul Național de Calificări a fost adoptat la nivel formal și s-a început procesul de implementare.
- Stadiul 2: Obiectivele Cadrelor Naționale de Calificări s-au stabilit, iar procesul a demarat prin discuții și consultări, fiind înființate mai multe comisii.
- Stadiul 1: Decizia a fost luată. Procesul abia a început.
- Încă nu există o introducere la nivel formal.

Sursa: Eurydice.

În prezent, în jur de o treime din țările semnatare au adoptat la nivel formal un Cadru Național de Calificări pentru învățământul superior. Dintre acestea, se poate considera că 5 țări, ce cuprind 6 sisteme educaționale diferite (Belgia – Comunitatea Flamandă, Germania, Irlanda, Olanda și Marea Britanie – cu același cadru de calificări pentru Anglia, Țara Galilor și Irlanda de Nord și unul separat pentru Scoția), au încheiat complet procesul, inclusiv etapa de certificare proprie a compatibilității cu Cadru European (FQ-EHEA). Alte 7 țări (Belgia – Comunitatea Franceză, Danemarca, Estonia, Franța, Islanda, Malta și Suedia) sunt și ele pe cale de a finaliza procesul și utilizează la momentul actual CNC-urile pentru a reelabora programele lor de studii. În Bosnia și Herțegovina, Muntenegru și Serbia, CNC-urile au fost adoptate la nivel formal, iar procesul de implementare a început de curând.

Restul țărilor sunt fie într-un stadiu incipient, abia după ce au luat decizia de a lansa procesul (Azerbaidjan, Cipru, Portugalia, Slovenia și Ucraina) sau l-au început deja, dar CNC-ul nu a fost încă adoptat formal în legislație sau într-un alt for politic la nivel înalt. Aceste țări lucrează la momentul actual la elaborarea Cadrelor Naționale în comisii speciale, grupuri de lucru și prin consultare publică. Pentru majoritatea țărilor, procesul nu se va încheia probabil mai devreme de 2011-2012, ceea ce înseamnă că implementarea globală a Cadrelor Europene de Calificări poate fi prevăzută acum decât pe termen mediu.

SECȚIUNEA E: MOBILITATEA ȘI PORTABILITATEA FINANȚĂRII STUDENȚILOR

Mobilitatea studenților în Spațiul European al Învățământului Superior

În ciuda rolului important pe care îl are tema mobilității la întâlnirile ministeriale din cadrul procesului Bologna și a implementării a tot mai multe programe europene ce promovează și finanțează diferitele forme de mobilitate – inclusiv programele de schimb intercultural și stagiile de plasament din cadrul programului Erasmus și programele comune (*joint degrees*) din cadrul Erasmus Mundus – până acum nu există foarte multe date comparabile despre mobilitatea din Spațiul European al Învățământului Superior. Informațiile cu privire la situația reală a mobilității studenților sunt incomplete, iar factorii care afectează fluxurile de mobilități sunt dificil de determinat.

Datorită procesului Bologna, problemele legate de mobilitate și internaționalizare au trecut în centrul dezbaterii politice cu privire la învățământul superior european, fapt ce era deja prevăzut în Declarația Bologna, în care se accentua angajamentul comun de a depăși *obstacolele, așa încât dreptul la libera circulație să poată fi exercitat în mod eficient, în special în ceea ce privește accesul la oportunitățile de studii și formare sau la alte servicii conexe*. Cele două hărți de mai jos (Figurile E1) ilustrează mobilitatea studenților (atât a celor plecați la studii în străinătate, cât și a celor găzduiți de universitățile din țările membre), dar nu se bazează pe niște statistici “pure” ale mobilității. Acestea utilizează datele furnizate de Eurostat în 2006, ilustrând, în cazul studenților primiți de țările gazdă, procentul studenților de naționalitate străină care studiază într-o anumită țară în raport cu numărul total de studenți înscriși, iar pentru studenții plecați la studii în străinătate, procentul studenților dintr-o anumită țară care studiază în străinătate în raport cu numărul total de studenți înmatriculați.

Cu toate acestea, naționalitatea străină a studenților nu poate servi nici ca instrument de măsurare, nici ca indicator viabil pentru mobilitate. Cercetările în acest domeniu ⁽¹⁾ arată că peste 40% din totalul de studenți străini erau rezidenți în țara respectivă încă dinainte de a începe studiile, ceea ce crează distorsiuni semnificative ale datelor furnizate. Numărul de studenți mobili este așadar supraestimat, fiind luat în calcul și studenții de naționalitate străină stabiliți într-o anumită țară. De asemenea, aceste date nu pot oferi informații precise nici despre diferitele etape de învățământ superior la care se produce mobilitatea. Ca urmare, efectele noilor structuri de titluri academice (reforma Bologna) asupra fluxurilor de studenți mobili între primul și al doilea ciclu de studii, sau între al doilea și al treilea ciclu de studii, rămân în mare parte necunoscute.

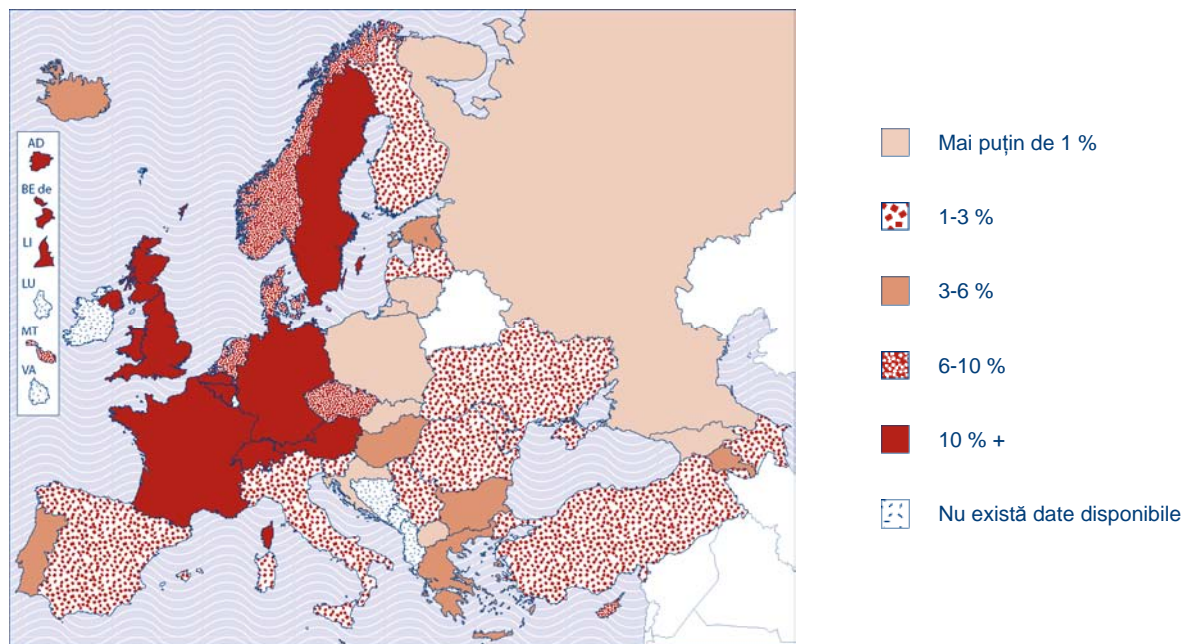
Cu toate acestea, datele disponibile, chiar și imperfecte, generează concluzii esențiale. Cel mai important este faptul că în tabloul general european privind mobilitatea scăzută există diferențe semnificative la nivel național. În 18 țări, mai puțin de 3% din studenți sunt înmatriculați la studii în străinătate (vezi Figura E1, Mobilitatea studenților plecați la studii în străinătate); Rusia, Ucraina și Marea Britanie raportează cel mai scăzut grad de mobilitate cu mai puțin de 1% de studenți urmând cursuri în străinătate. La extrema cealaltă, există 10 țări – Albania, Andorra, Cipru, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, Islanda, Irlanda, Liechtenstein, Luxemburg, Malta și Slovacia – unde mai mult de 10% din studenți sunt înscriși la studii în străinătate.

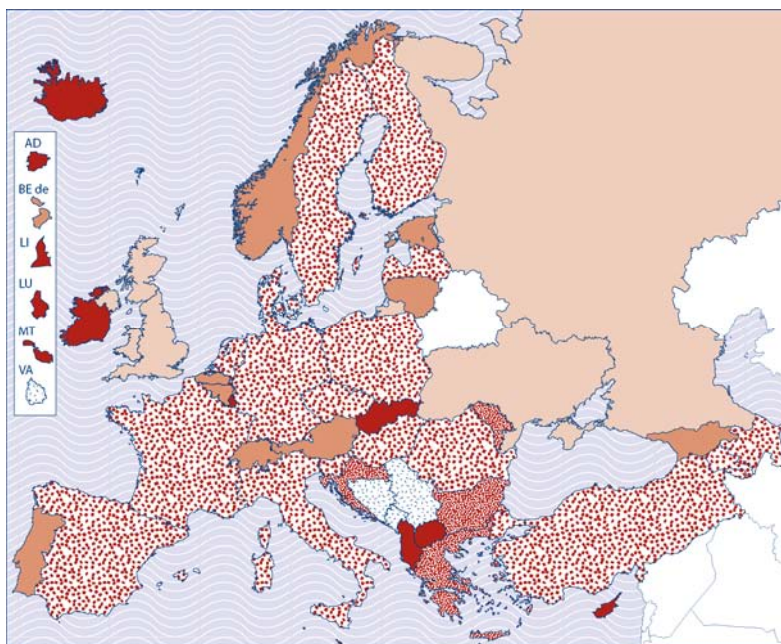
⁽¹⁾ Kelo, Teichler și Wächter, (eds) Eurodata: *Student mobility in European higher education* (Mobilitatea Studenților în Învățământul Superior), 2006, Academic Cooperation Association.

Figura E1: Mobilitatea studenților (plecați la studii în străinătate sau găzduiți de țările membre) în Spațiul European al Învățământului Superior, 2008/09

Mobilitatea studenților străini găzduiți de țările membre

Mobilitatea studenților plecați la studii în străinătate

Sursa: Eurostat.

Notă explicativă

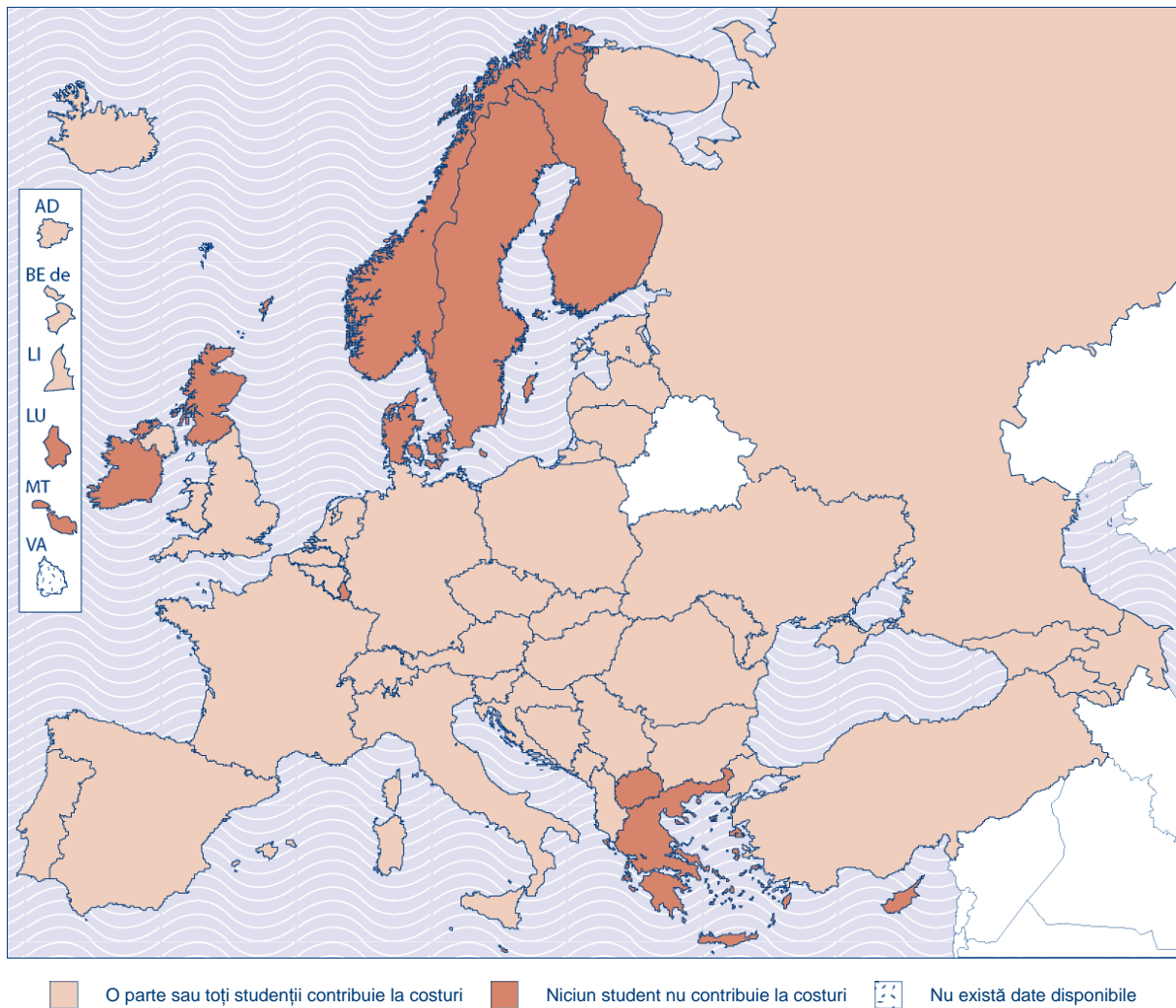
Aceste hărți se bazează pe datele furnizate de Eurostat în 2006. În cazul mobilității studenților străini găzduiți de țările membre, harta arată procentul de studenți străini (din toate țările) care studiază într-o anumită țară în raport cu numărul total de studenți înscriși. În cazul mobilității studenților plecați la studii în străinătate, harta arată procentul de studenți dintr-o anumită țară care studiază în străinătate în raport cu numărul total de studenți înscriși.

În cazul mai multor țări, hărțile ilustrează contrastul evident între numărul studenților plecați la studii în străinătate și a celor găzduiți de respectiva țară: în cele trei mari țări – Franța, Germania și Marea Britanie – procentul ridicat de studenți străini veniți la studii contrastează cu procentul scăzut de studenți plecați la studii în străinătate, situație care ar trebui să reprezinte sursa unei dezbateri politice la nivel național. Situația opusă – rata crescută a studenților plecați la studii contrastează cu rata scăzută a studenților veniți la studii în țara respectivă – poate fi observată în Croația, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, Moldova și Slovacia. Și de această dată, situația pe care statisticile o reflectă necesită investigații suplimentare, mai ales având în vedere ponderea geografică a acestor țări în Europa Centrală și de Est, și problema fenomenului de “brain drain” pe care datele o indică. De asemenea, și situația țărilor care au rate scăzute de mobilitate atât în ceea ce privește studenții plecați la studii în străinătate, cât și a celor veniți la studii în țările respective este una problematică – acesta este mai ales cazul Poloniei, Rusiei, Turciei și Ucrainei. Mai multe alte țări europene se află în aceeași situație în ceea ce privește mobilitatea scăzută. Numai țările mici – Andorra, Cipru, Islanda și Liechtenstein înregistrează rate ridicate de mobilitate, atât pentru studenții care vin, cât și pentru cei care pleacă, încă această situație se datorează probabil numărului redus de studenți avuți în vedere.

Reglementări diferite privind portabilitatea sprijinului financiar în Europa

Procesul Bologna a acordat o importanță considerabilă portabilității sprijinului financiar pentru studenți, merit a încuraja mobilitatea. Însă pentru a analiza și interpreta informațiile legate de portabilitatea sprijinului pentru studenți, trebuie întâi precizate anumite informații legate de natura costurilor percepute studenților și de sistemele de sprijin existente, prin care, unei anumite părți sau tuturor studenților, li se reduc parțial sau total costurile de studii. Se poate face așadar diferența între țările în care studenții contribuie și cele în care nu contribuie la costurile de studii. Însă, deși distincția pare clară și ușor de făcut, în realitate problema este mai complexă, de aceea trebuie făcute o serie de observații. În primul rând, formulările utilizate pentru a descrie costurile pot influența percepția asupra acestora. O “taxă de școlarizare” are o conotație diferită de o “taxă administrativă”, deși poate avea același efect pentru plătitorii respectivei taxe. În al doilea rând, taxele trebuie privite într-un context social mai amplu, căci dacă pentru unii costurile pot părea neînsemnate, pentru alții pot fi semnificative, de aceea datele despre contextul socio-economic sunt esențiale. În al treilea rând, costurile nu pot fi privite izolat de sistemul de sprijin financiar din țara respectivă. Este important de înțeles cum și dacă aceste costuri sunt percepute diferit în funcție de student: de exemplu, studenții provenind din familii cu venituri reduse, cei care urmează cursuri la distanță sau cursuri de educație permanentă, pot plăti taxe diferite decât restul studenților, cum ar fi studenții străini sau de peste ocean.. Ca urmare, fără a deține informații despre toate aceste aspecte, simpla diferențiere între țările care percep și cele care nu percep taxe nu este foarte concludentă (vezi *Date esențiale privind Învățământul Superior din Europa*, 2007). În ciuda acestor observații, trebuie analizate care sunt principalele tendințe în ceea ce privește perceperea taxelor de la studenți. În cadrul Spațiului European al Învățământului Superior, Marea Britanie (Anglia și Irlanda de Nord în 2006, Țara Galilor în 2007) a făcut cele mai semnificative modificări în propriul sistem, dând instituțiilor posibilitatea de a stabili diferite niveluri de taxe pentru studenții indigeni și pentru cei veniți din alte state membre ale UE – inițial, valoarea maximă a taxei anuale era de 3 000 de lire, crescând o dată cu rata inflației. Studenții nu trebuie să plătească taxele înainte sau în timpul perioadei de studii, ci numai după absolvirea acestora, atunci când ating un anumit nivel de salarizare. Taxele pentru studenții din afara UE nu se încadrează însă în aceeași limită, iar în cazul anumitor programe de studii sau universități, acestea pot fi foarte ridicate. Veniturile din taxele pentru studii pot fi folosite pentru a spori investițiile în universitatea respectivă, însă o parte din sumă trebuie alocată anual pentru a oferi sprijin studenților cu dificultăți financiare sau pentru a susține legătura cu mediul social. În Țara Galilor, există un sistem național de granturi, deși reglementările cu privire la finanțarea studenților sunt actualmente în curs de revizuire.

Figura E2: Contribuțiile studenților la costurile învățământului superior la zi, 2008/09

Sursa: Eurydice.

Notă explicativă

Harta arată care sunt țările din Spațiul European al Învățământului Superior unde o parte sau toți studenții la zi trebuie să contribuie la costurile pentru învățământul superior. Pentru studenții dintr-o altă țară membră UE studiind în țara respectivă se aplică aceleași condiții ca și pentru studenții indigeni. Harta nu face distincție între costurile administrative și taxele de studii. De asemenea, nu sunt luate în calcul contribuțiile către organizațiile studențești.

Începând cu 2006/2007, landurile germane au fost împuternicite să perceapă taxe pentru studii, ceea ce au și făcut șapte dintre cele 16. Lituania a introdus de curând taxe, alăturându-se astfel numărului tot mai mare de țări din Spațiul European al Învățământului Superior care percepe taxe de la o parte sau de la toți studenții. Totuși, în alte țări, încercările de a introduce taxe de studii au fost respinse. În Ungaria de exemplu, propunerea guvernamentală de a introduce taxe generale de studii a fost respinsă la referendum, deși unele instituții de învățământ superior mai percepe taxe studenților care nu beneficiază de sprijin din partea statului. Figura E2 arată faptul că 34 din cele 46 de țări din Spațiul European al Învățământului Superior percepe taxe de studii de la o parte sau de la toți studenții, însă figura conține unele ambiguități. De

exemplu, deși în Cipru nu sunt percepute taxe la nivelul de studii pentru licență din cadrul învățământului superior public, studenții din ciclurile doi și trei trebuie să contribuie la costurile pentru studii.

Impactul costurilor percepute de la studenți – atât la nivel individual cât și la nivel de societate – depinde în mare parte de contextul socio-economic național și de cadrul sprijinului financiar acordat studenților. În ceea ce privește sistemele de sprijin financiar pentru studenți, cea mai importantă observație este că fiecare țară europeană prevede anumite măsuri de sprijin pentru o parte sau pentru toți studenții. Însă în cadrul Spațiului European al Învățământului Superior există două abordări radical diferite. Pe de o parte, există țări unde studenții sunt considerați adulți independenți financiar, ca urmare sprijinul financiar este un drept universal. Acesta este cazul țărilor nordice, care în general nu percep taxe de școlarizare sau alte taxe administrative studenților și investesc foarte mult în învățământul superior, din fondurile publice.

Toate celelalte țări direcționează sprijinul financiar prin diferite metode numai către o categorie de studenți, luând în calcul situația financiară a familiei din care provine studentul. Ca urmare, acestea se așteaptă ca studenții sau familiile acestora să contribuie măcar parțial la costurile necesare pentru învățământul superior, statul având rolul de a sprijini familiile nevoiașe – prin diferite metode precum alocație sau reducere de taxe – și/sau să direcționeze sprijinul financiar către anumite categorii de studenți, pe baza unor criterii bine definite (pentru mai multe informații vezi *Date Esențiale privind Învățământul superior*, 2007, Capitolul D, Sprijin Financiar).

În cel de-al doilea grup, țările se pot diferenția în funcție de criteriile principale utilizate pentru alocarea fondurilor publice studenților, observându-se o distincție clară între țările vest europene și cele din Europa Centrală și de Est. În țările vest europene, situația financiară precară este în mod cert cel mai important criteriu pentru alocarea resurselor. În schimb, în țările din Europa Centrală și de Est, chiar dacă și studenții provenind din familii cu venituri reduse beneficiază adeseori de sprijin financiar, factorul esențial pentru alocarea resurselor este performanța academică – fie pe baza rezultatelor obținute la finalul studiilor preuniversitare sau la examenul de admitere la facultate, fie în funcție de rezultatele obținute pe parcursul anilor de studii universitare.

Într-adevăr, în țările din Europa Centrală și de Est se fac încă resimțite urmele moștenirii comune în modul în care sunt concepute și structurate sistemele de sprijin financiar pentru studenți, iar aceste trăsături comune sunt evidente mai ales în țările care încă nu sunt membre ale UE. În toate aceste țări, se acordă sprijin financiar mai mare direct studenților, în locul sprijinului indirect pentru familiile acestora, iar administrarea fondurilor se face prin intermediul granturilor sau prin scutire de taxe de studii. În Albania, Armenia, Azerbaidjan, Bosnia și Herțegovina, Croația, Georgia, Muntenegru, Rusia și Serbia, o parte dintre studenți trebuie să plătească taxe, dar un anumit procent de studenți este scutit de taxe. Procentul studenților care nu plătesc taxe sau care beneficiază de granturi/burse de studii variază considerabil de la o țară la alta; spre exemplu, Serbia acordă granturi la mai puțin de 30% din numărul de studenți, iar Rusia, la peste 50%. Granturile sunt acordate mai ales pe baza rezultatelor la învățătură, însă aproape toate țările oferă sprijin și studenților cu dificultăți financiare. De asemenea, trebuie menționat faptul că în aceste țări încă nu există încă mecanisme de finanțare speciale pentru cel de-al treilea ciclu de studii, acestea urmând să fie stabilite.

Sprijin național pentru mobilitate

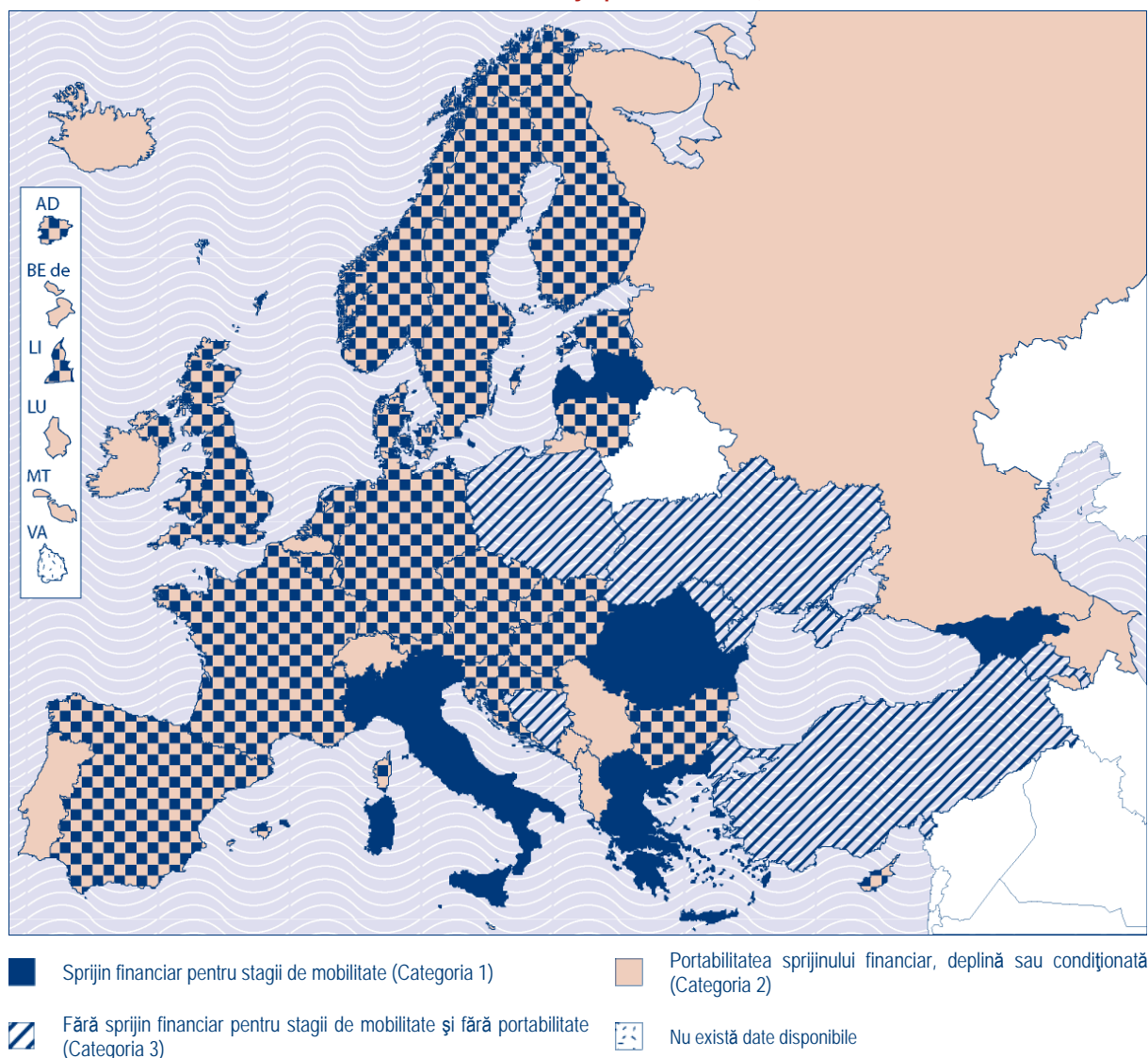
După cum ilustrează harta (Figura E3), diversitatea măsurilor este considerabilă în Spațiul European al Învățământului Superior; totuși, este interesant de observat faptul că în majoritatea țărilor există o formă prin care este sprijinită mobilitatea, fie asigurând portabilitatea sprijinului financiar național, fie prin alte metode speciale de susținere a mobilității. Practic singurele țări unde nu există nicio formă de sprijin financiar pentru mobilitate sunt Armenia, Bosnia și Herțegovina, Moldova, Polonia, Turcia și Ucraina.

În celelalte țări, mobilitatea este sprijinită prin diferite forme specifice de finanțare, și/sau prin posibilitatea de a primi sprijin financiar național și în afara țării, uneori suma alocată fiind chiar mai mare, în funcție de costurile mai ridicate din țara respectivă. Însă modul de abordare diferit este doar unul dintre factorii care influențează mobilitatea studenților. De fapt, datele despre nivelul sprijinului financiar acordat și despre adevăratul grad de mobilitate sunt incomplete, fiind dificil de stabilit vreo legătură cauzală directă între metodele de sprijinire a mobilității și nivelul mobilității internaționale reale din învățământul superior; este necesară o cercetare mai aprofundată pentru a vedea dacă sprijinul general acordat mobilității este într-adevăr adaptat nevoilor studenților mobili.

Cu toate acestea, există o corelație clară între lipsa sprijinului financiar și gradul scăzut de mobilitate, însă chiar și această corelație ar trebui interpretată cu precauție. Mobilitatea scăzută a studenților din Armenia, Bosnia și Herțegovina, Moldova, Polonia, Turcia și Ucraina în comparație cu alte țări nu este neapărat o consecință a faptului că nu primesc sprijin financiar pentru mobilitate. De fapt, și alți factori – precum condițiile socio-economice ale țării, dificultatea de a obține la timp documentele de călătorie și permisul de ședere, sau problema recunoașterii corecte a calificării obținute – pot fi bariere la fel de mari precum lipsa portabilității sprijinului financiar.

17 țări utilizează exclusiv unul dintre cele două principale mecanisme de sprijin financiar pentru mobilitate – fie portabilitatea sprijinului național, fie sprijinul financiar special destinat mobilității. În celelalte țări care acordă sprijin financiar pentru mobilitate, acesta constă fie în asigurarea portabilității parțiale sau totale a sprijinului financiar, fie în forme speciale de sprijin financiar destinate mobilității.

Figura E3: Tipuri de sprijin financiar pentru mobilitatea internațională a studenților la zi pentru primul sau al doilea nivel de calificare în educația post-secundară, 2008/09

Sursa: Eurydice.

Notă explicativă

Sprijinul financiar pentru stagiile de mobilitate reprezintă orice formă de finanțare (cu excepția granturilor oferite de programele europene de tip Erasmus) acordată de autoritățile publice naționale exclusiv studenților ce urmează cursuri în străinătate. În mod normal, sprijinul financiar se acordă prin plăți adiționale (sprijin adițional) către studenții ce studiază în străinătate, prin creșterea sumei sau prelungirea perioadei în care este acordat sprijinul financiar, prin granturi sau împrumuturi destinate doar studenților mobili.

În cazul portabilității depline a sprijinului financiar național, **orice tip de sprijin financiar** acordat studenților în țara de rezidență poate fi cerut, în aceleași condiții, și de către studenții care urmează studii în străinătate (un ciclu complet sau doar pentru o anumită perioadă). Cu alte cuvinte, țara de rezidență nu impune niciun fel de restricții în ceea ce privește portabilitatea.

În ceea ce privește condiționarea portabilității, raportul de față a identificat 6 categorii principale de restricții: perioada stagiului în străinătate, țara gazdă, instituția gazdă, tipul de programe/cursuri, progresul studentului și cerințele de limbă.

Diferite forme de sprijin financiar pentru mobilitate

Spațiul European al Învățământului Superior poate fi lesne împărțit în două categorii: țările care acordă și cele care nu acordă sprijin financiar prin forme specifice destinate mobilității (Figura E4). Deși harta nu ilustrează o divizare clară Est-Vest, totuși majoritatea țărilor care acordă sprijin financiar special destinat mobilității sunt localizate în vestul Europei, în timp ce multe dintre cele care nu acordă astfel de sprijin sunt din Europa Centrală și de Est. În plus, rata crescută a studenților din Europa Centrală și de Est care studiază în străinătate ridică unele întrebări cu privire la care sunt principalele motivațiile pentru mobilitate. Harta distinge de asemenea între țările care oferă alte forme de sprijin financiar pentru mobilitate și cele care acordă o sumă mai mare decât cea alocată în mod normal la nivel național pentru studenții mobili.

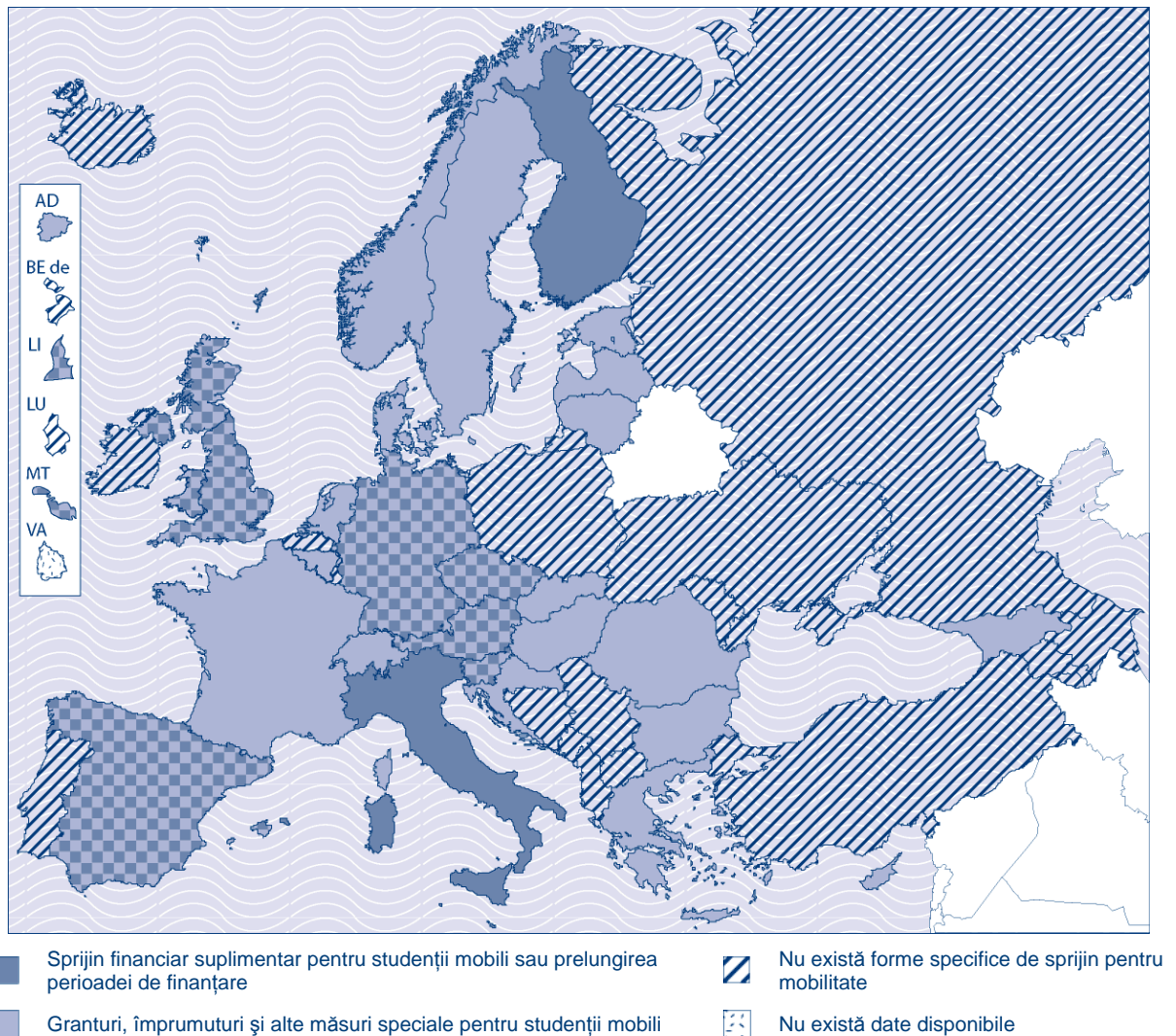
Andorra, Belgia (Comunitatea Franceză), Bulgaria, Croația, Cipru, Danemarca, Estonia, Franța, Georgia, Grecia, Ungaria, Letonia, Liechtenstein, Lituania, Olanda, Norvegia, România, Slovacia, Suedia și Elveția, sunt țările care oferă forme speciale de sprijin financiar sub forma unor burse sau împrumuturi. În unele țări, printre care Bulgaria și România, acest sprijin este distribuit în urma unui concurs de selecție. Letonia acordă studenților împrumuturi, iar beneficiarii și sumele respective sunt stabilite de către un comitet special al Ministerului Educației și Științei. În Estonia, bursele sunt de asemenea acordate pe baza unui concurs de selecție deschis, iar suma granturilor este stabilită centralizat, în funcție de nivelul de trai din țara de destinație. În Estonia, finanțarea a fost recent suplimentată prin fonduri ale Fondului Social European, și drept consecință numărul de burse s-a dublat; în momentul de față, finanțarea perioadelor scurte de studii este administrată direct de către instituțiile de învățământ superior. Franța acordă granturi speciale pentru mobilitate mai ales pe baza unor criterii sociale, pentru o perioadă între 3 și 9 luni, dar în același timp, studentul poate beneficia și de sprijinul financiar de studii obișnuit. Belgia (Comunitatea Franceză) a introdus un fond special pentru mobilitate în 2004, granturile fiind acordate în funcție de venitul personal al studentului. Fondul s-a ridicat la peste 1 milion de euro în anul 2008/09.

În Finlanda și Italia, mobilitatea este finanțată prin acordarea unei sume mai mari decât cea "normală" alocată la nivel național. În Finlanda, studenții care pleacă la studii primesc o alocație de cazare, excepție făcând cazul în care studentul se duce într-o țară unde costurile pentru chirie sunt foarte reduse. Studenții pot face de asemenea și împrumuturi garantate mai mari decât studenții care învață în țară.

Alte țări îmbină ambele metode. Austria, Republica Cehă, Germania, Malta, Slovenia, Spania și Marea Britanie acordă sprijin special pentru mobilitate, dar oferă sume mai mari decât cele prevăzute la nivel național pentru sprijinul financiar acordat studenților (sau prelungesc perioada în care se acordă acest sprijin). Trebuie menționat faptul că Austria a introdus începând cu anul 2008/09 granturi de mobilitate destinate studenților care urmează un ciclu complet de studii (de licență sau de master) într-o instituție de învățământ superior parteneră dintr-o altă țară. În Republica Cehă, forma, condițiile și procedurile prin care se acordă sprijin financiar pentru mobilitate sunt stabilite prin acordurile bilaterale încheiate cu țările în cauză. În Germania, metodele prin care este acordat sprijinul financiar permit studenților să studieze un ciclu de studii complet într-un alt stat membru al UE. În schimb, în Marea Britanie, studenții pot să primească, pe lângă sprijinul financiar acordat la nivel național, și un sprijin financiar adițional pentru mobilitate, cu condiția ca stagiul în străinătate să facă parte din programul de studii pe care îl urmează în Marea Britanie. Însă celor care participă la un program complet de studii în străinătate Marea Britanie nu le acordă dreptul la sprijin financiar.

Măsurile privind cum, cui și cât se alocă sprijinul financiar pentru mobilitate variază de la o țară la alta. Pentru acordarea sprijinului financiar se pot avea în vedere performanțele academice ale studentului (în Cipru, Letonia și România), venitul lor (Cipru) și/sau țara gazdă (în Cipru și Republica Cehă). De asemenea, fondurile pot fi alocate pentru cheltuieli specifice precum transportul către țara gazdă (în Liechtenstein, Slovenia, Suedia și Marea Britanie – Anglia, Țara Galilor și Irlanda de Nord) sau cazarea în străinătate (Finlanda). Suma alocată ca sprijin financiar poate depinde de nivelul de trai din țara gazdă (în Austria, Estonia, Finlanda, Suedia și Marea Britanie – Scoția) sau de numărul (în Letonia) sau nivelul programelor (în Norvegia) oferite în străinătate.

Figura E4: Tipuri de sprijin financiar specifice pentru mobilitatea studenților la zi pentru primul sau al doilea nivel de calificare, 2008/09

Sursa: Eurydice.

Notă explicativă

Această hartă se axează pe formele specifice de sprijin pentru mobilitate (Categorია 1 din Figura E3) în cadrul EHEA.

Restricții în cazul portabilității sprijinului financiar național

Deși multe țări încurajează mobilitatea studenților, dându-le posibilitatea celor care studiază în străinătate să beneficieze de același sprijin financiar ca și cei care studiază în țară, este important de analizat care sunt condițiile suplimentare pentru a putea beneficia de acest sprijin. Provocarea politică constă în a îmbina responsabilitatea față de banii publici și buna întrebuințare a acestora cu necesitatea de a asigura ca aceste restricții suplimentare să nu fie atât de stricte încât să împiedice studenții interesați să beneficieze de experiența studiului în străinătate.

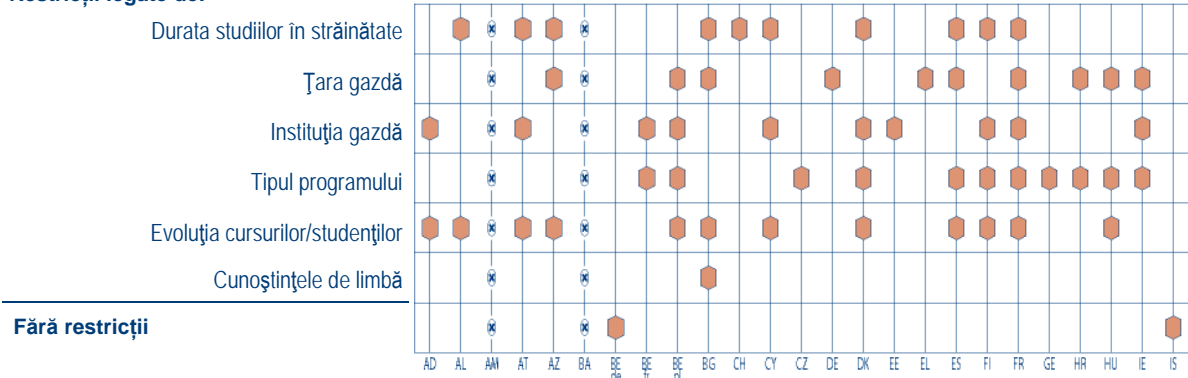
Figura E5 arată faptul că țările tind să aibă reguli proprii în ceea ce privește condițiile de asigurare a portabilității sprijinului financiar, fiind dificil de identificat modele la nivel european. Țările care acordă sprijin financiar necondiționat studenților care studiază în străinătate sunt foarte puține. Este însă interesant de observat că țările care fac acest lucru – Belgia (Comunitatea Germanofonă), Islanda, Liechtenstein, Luxemburg și Olanda – sunt țări/regiuni mici, evident interesate să ofere studenților posibilitatea de a urma studii de învățământ superior în străinătate. La cealaltă extremă se află cele 9 țări în care portabilitatea nu se aplică deloc – Armenia, Bosnia și Herțegovina, Italia (cu excepția a celor două regiuni autonome), Letonia, Moldova, Polonia, România, Turcia și Ucraina.

Majoritatea țărilor se află între aceste două extreme, oferind sprijin financiar pe baza anumitor condiții care trebuie îndeplinite. Aceste condiții se referă în general la durata stagiului, la țara gazdă, la tipul instituției sau al cursurilor, la progresul studenților sau la cunoștințele de limbă (numai în Bulgaria și Lituania). Un număr semnificativ de țări – Austria, Republica Cehă, Estonia, Georgia, Germania, Grecia, Muntenegru, Norvegia, Slovacia și Elveția – impun doar anumite condiții minime pentru a putea accesa fondurile de finanțare. În Germania, de exemplu, portabilitatea sprijinului este asigurată pe toată perioada de studii într-un alt stat membru UE sau pe timp de un an, într-un stat terț. Andorra, Belgia (Comunitatea Franceză), Croația și Slovenia impun de asemenea foarte puține restricții.

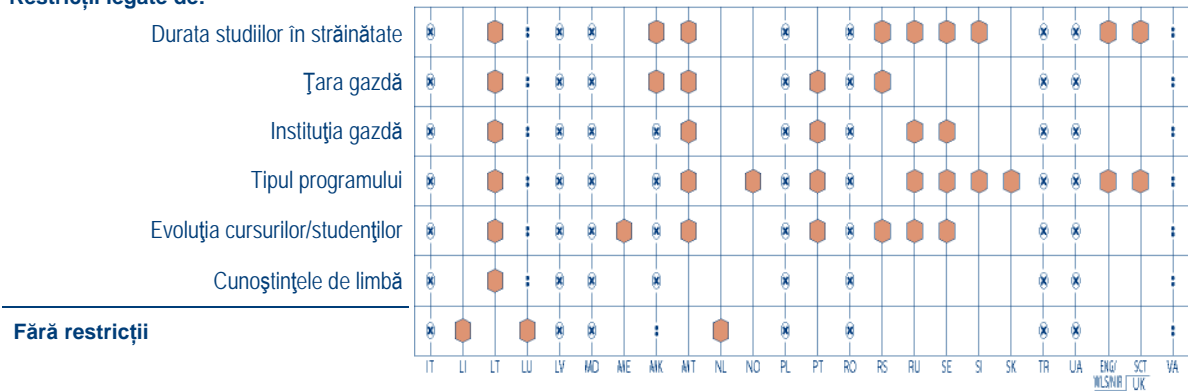
Totuși, un număr semnificativ de țări cer să fie îndeplinite simultan mai multe condiții pentru a se putea beneficia de sprijin financiar, ceea ce se dovedește a fi un obstacol în calea mobilității, și, ca urmare, un factor de limitare a mobilității. În 9 țări (Belgia – Comunitatea Flamandă, Danemarca, Finlanda, Franța, Lituania, Malta, Portugalia, România și Suedia), trebuie îndeplinite cel puțin patru dintre condițiile specificate mai sus. În cazul Finlandei, sprijinul financiar pentru perioade de studiu scurte este ușor accesibil, în schimb studenții care doresc să urmeze un ciclu întreg de studii în străinătate întâmpină mai multe restricții. În general, restricțiile sunt impuse de tipul programului de studii (în 21 de țări), durata stagiului (în 19 țări), progresul studentului (în 18 țări), țara gazdă (în 15 țări) și instituția gazdă (în 14 țări).

Figura E5: Condițiile referitoare la portabilitatea sprijinului financiar pentru studenții la zi, 2008/09

Restricții legate de:

Restricții legate de:

Sursa: Eurydice.

○ Fără portabilitate

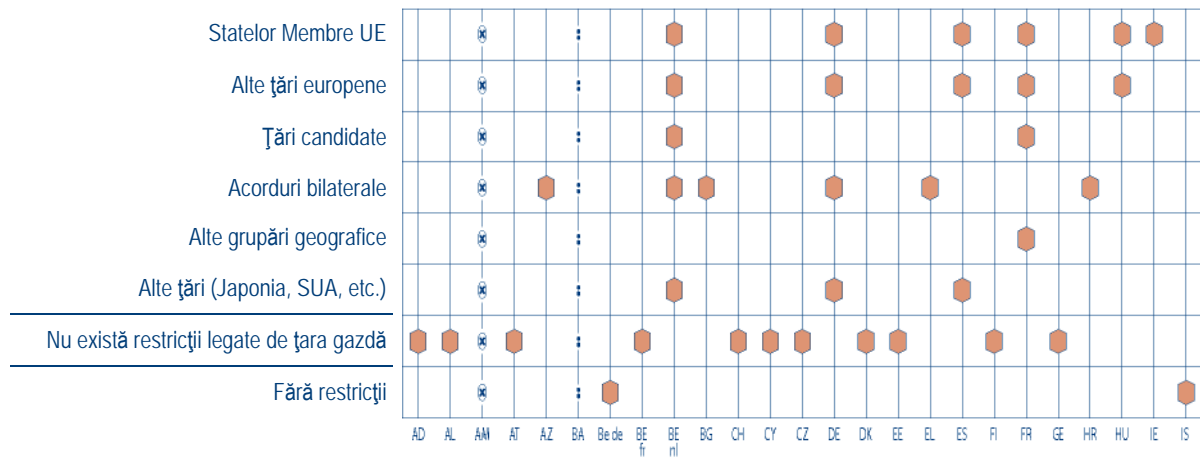
Restricțiile geografice ale portabilității

Figura E6 arată că dintre țările în care portabilitatea este posibilă, 20 de țări nu impun niciun fel de restricții de portabilitate pe criterii geografice sau în funcție de țară. Pe lângă acestea, alte 5 țări nu au niciun fel de restricții geografice în cadrul Spațiului European al Învățământului Superior. Cu toate acestea, rămâne un număr considerabil de țări unde portabilitatea nu este posibilă, sau există restricții geografice pentru una sau mai multe țări din Spațiul European al Învățământului Superior. Așadar, pentru desăvârși un Spațiu European al Învățământului Superior deschis și incluziv până în 2010, trebuie luate măsuri urgente pentru a ridica aceste bariere geografice.

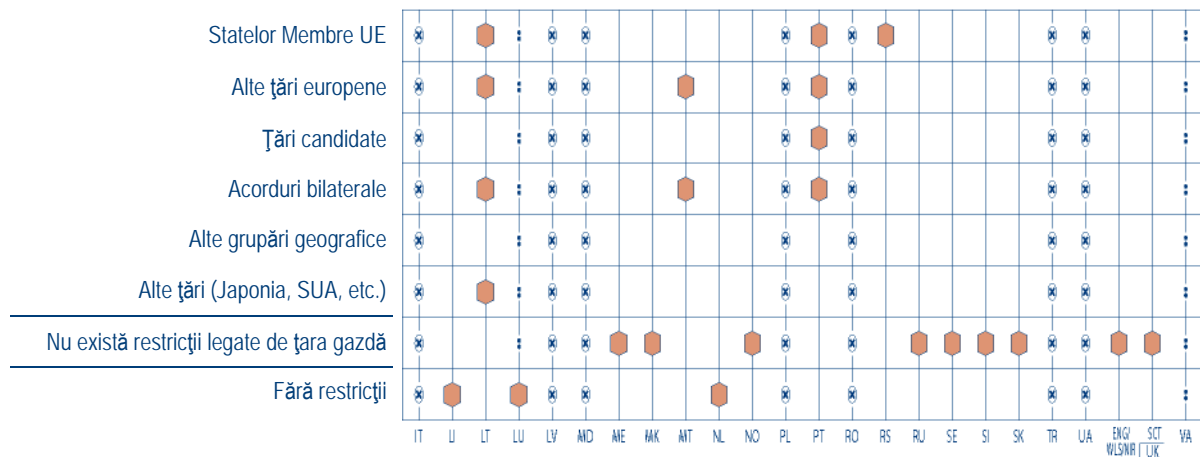
Țările unde portabilitatea este posibilă cu unele limitări geografice privind anumite țări semnatare ale Declarației Bologna sunt: Belgia (Comunitatea Flamandă), Bulgaria, Croația, Franța, Germania, Grecia, Ungaria, Irlanda, Lituania, Malta, Portugalia și Serbia.

Figura E6: Condițiile referitoare la portabilitatea în cazul anumitor țări gazdă, 2008/09

Portabilitate posibilă în cazul:

Portabilitate posibilă în cazul:

Sursa: Eurydice.

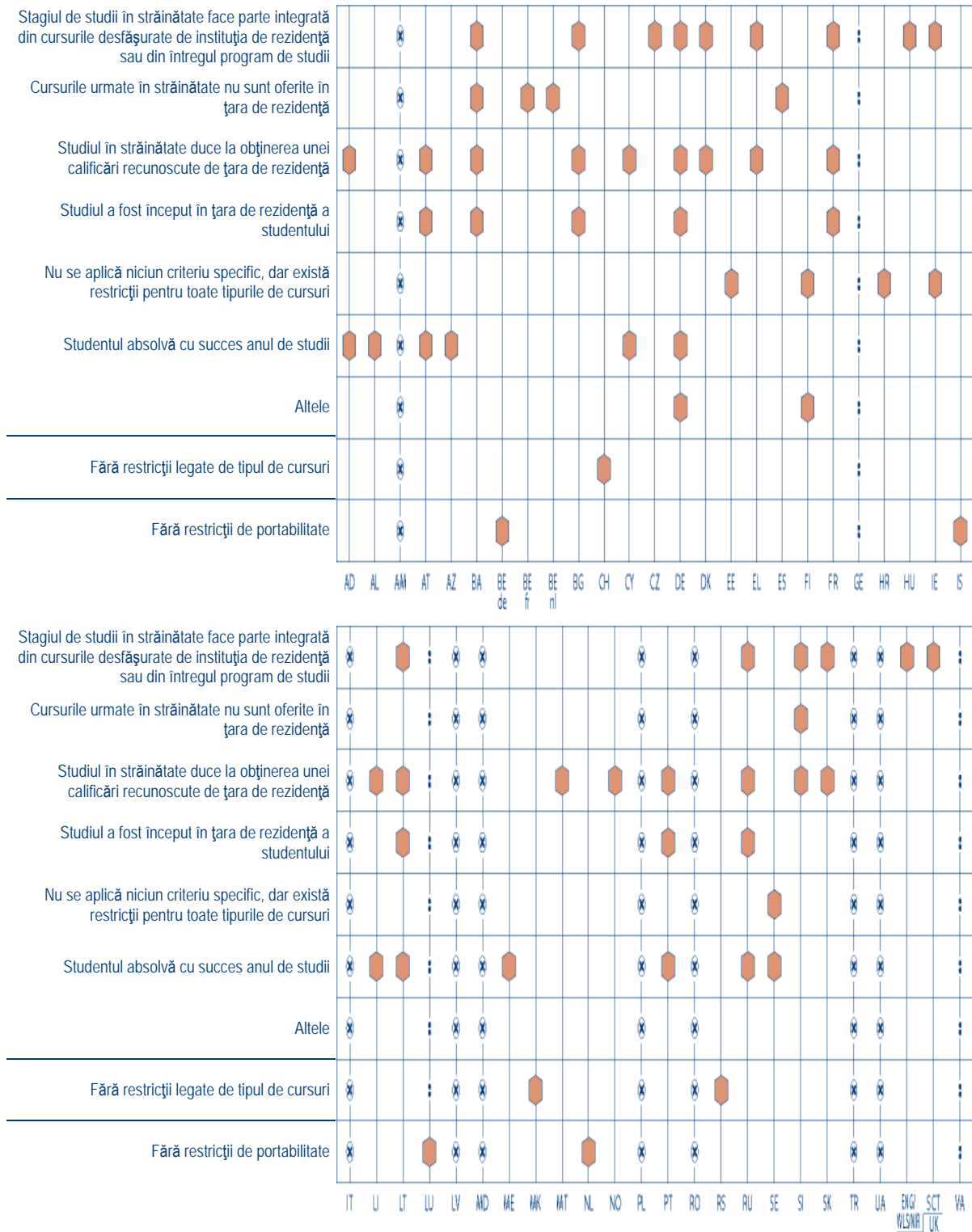
⊗ Fără portabilitate

Restricțiile în funcție de tipul programelor de studii

În multe țări portabilitatea fondurilor este condiționată de tipul programelor de studii, fiind interesant de analizat în detaliu care este natura respectivelor condiții. În 17 țări, portabilitatea este condiționată de cerința ca stagiul de studii în străinătate să ducă la obținerea unei calificări recunoscute în țara de rezidență. În alte 15 țări, portabilitatea este posibilă doar atunci când studiul în străinătate face parte din cursurile desfășurate de instituția de rezidență sau din întregul program de studii. Însă, având în vedere faptul că astfel de programe comune de studii reprezintă în prezent doar o mică parte din întreaga ofertă educațională a învățământului superior, această condiție se aplică foarte rar. În alte 5 țări, pentru ca portabilitatea să fie posibilă studiul trebuie început în țara de rezidență, iar în alte 12 țări, cerința este ca studentul să aprobe cu succes anul de studii.

Figura E7: Condițiile referitoare la portabilitatea legată de tipul de program academic sau de performanțele academice, 2008/09

Sursa: Eurydice.

⊗ Fără portabilitate

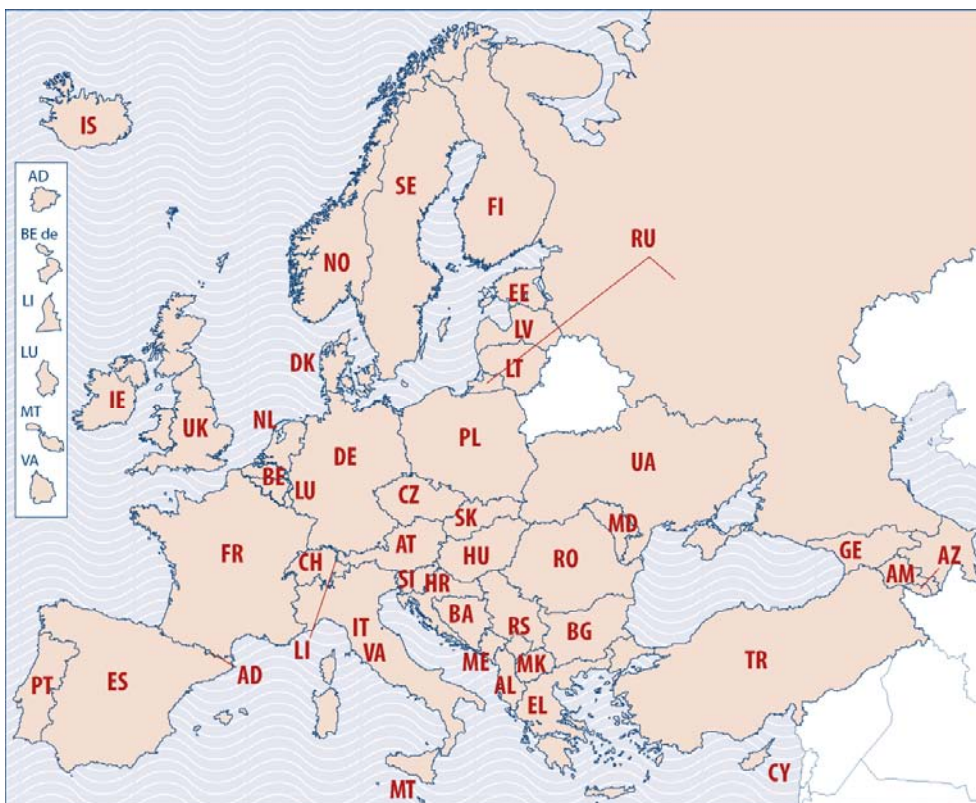
În mai multe țări trebuie îndeplinite mai multe dintre condiții, ceea ce poate restricționa portabilitatea. Acesta este cazul Bosniei și Herțegovinei, Bulgariei, Lituaniei, Rusiei și Slovaciei.

Deși poate fi de înțeles faptul că portabilitatea sprijinului financiar este limitată de anumite condiții legate de natura programelor, totuși ridică anumite întrebări fundamentale faptul că atâtea țări sunt foarte restrictive în ceea ce privește programele pentru care portabilitatea fondurilor este posibilă. Se pare că în multe țări mobilitatea este considerată un fapt pozitiv numai atunci când stagiile de studii în străinătate au legătură sau sunt incluse în programul de studii din țara de rezidență, sau atunci când programul respectiv de studii nu există în țara de rezidență. Deși mobilitatea în aceste situații poate aduce în mod cert avantaje atât individului însuși, cât și întregii societăți, restricționarea finanțării numai la astfel de programe transmite implicit mesajul că experiența studiului în străinătate nu ar fi suficient de valoroasă pentru a fi finanțată din fondurile publice. De asemenea, multe țări pretind ca programul de studii să fie recunoscut de țara de rezidență. Deși aceasta pare o condiție perfect rezonabilă, ea poate fi îndeplinită numai de țările care pot garanta că recunoașterea studiilor respectă în totalitate principiile Convenției de la Lisabona privind Recunoașterea Calificărilor.

Examinând în ansamblu varietatea aspectelor și practicilor legate de portabilitate, se pune întrebarea cât de deschis și incluziv poate fi în viitor Spațiul European al Învățământului Superior, dacă actualele restricții la nivel național menționate mai sus vor continua și după 2010?

GLOSAR

Codurile țărilor

AD	Andorra	ES	Spania	NL	Olanda
AL	Albania	FI	Finlanda	NO	Norvegia
AM	Armenia	FR	Franța	PL	Polonia
AT	Austria	GE	Georgia	PT	Portugalia
AZ	Azerbaidjan	HR	Croația	RO	România
BA	Bosnia și Herțegovina	HU	Ungaria	RS	Serbia
BE de	Belgia – Comunitatea Germanofonă	IE	Irlanda	RU	Rusia
BE fr	Belgium – Comunitatea Francofonă	IS	Islanda	SE	Suedia
BE nl	Belgium – Comunitatea Flamandă	IT	Italia	SI	Slovenia
BG	Bulgaria	LI	Liechtenstein	SK	Slovacia
CH	Elveția	LT	Lituania	TR	Turcia
CY	Cipru	LU	Luxemburg	UA	Ucraina
CZ	Republica Cehă	LV	Letonia	UK-ENG	Marea Britanie – Anglia
DE	Germania	MD	Moldova	UK-NIR	Marea Britanie – Irlanda de Nord
DK	Danemarca	ME	Munte negru	UK-SCT	Marea Britanie - Scoția
EE	Estonia	MK*	Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei	UK-WLS	Marea Britanie – Țara Gallor
EL	Grecia	MT	Malta	VA	Sfântul Scaun

* Codul ISO 3166. Cod provizoriu care nu prejudiciază în niciun fel nomenclatura definitivă a țării, care va fi stabilită în urma negocierilor ce se desfășoară la momentul actual sub auspiciile Națiunilor Unite (http://www.w.iso.org/iso/country_codes/iso_3166_code_lists.htm)

Definiții

Experți Bologna

Profesioniști ce activează în învățământul superior și oferă consultanță de la egal la egal cu privire la implementarea reformelor Bologna. Printre experți se numără și reprezentanții diferitelor organizații interesate – precum reprezentanți ai cadrelor didactice sau ai studenților, reprezentanți ai birourilor de relații internaționale sau experți în învățământul superior și asigurarea calității. Unii dintre aceștia au de asemenea rolul de consilieri pe probleme legate de ECTS/SD, ce au sarcina de a sprijini implementarea reformelor Bologna în aceste domenii. Comisia Europeană finanțează mai multe proiecte pentru a sprijini activitățile experților Bologna din diferitele țări membre la nivel european.

Grupul Bologna Follow-up (BFUG)

Grupul Bologna Follow-Up este alcătuit, ca membri permanenți, din reprezentanții ministeriali ai celor 46 de țări semnatare ale Declarației Bologna și ai Comisiei Europene. Printre membrii consultativi se numără Consiliul Europei, Asociația Universităților Europene (AUE), Uniunea Studenților din Europa (ESU), Asociația Europeană pentru Asigurarea Calității în Învățământul Superior (ENQA), Asociația Europeană a Institutelor de Învățământ Superior (EURASHE), Centrul European UNESCO pentru Învățământul Superior (UNESCO-CEPES), Business Europe (UNICE) și Education International. Membrii BFUG se reunesc de cel puțin de două ori pe an, iar întâlnirile sunt prezidate de președenția UE, împreună cu țara gazdă a următoarei conferințe (bienale) a miniștrilor educației, ca vicepreședinte. BFUG face follow-up la recomandările făcute la conferințele ministeriale și la implementarea generală a tuturor aspectelor incluse în Comunicatele Ministeriale. În plus, BFUG întocmește un program de lucru care include o serie de conferințe și alte activități legate de procesul Bologna. Un Consiliu de Administrație, condus tot de președenția UE împreună cu viitoarea țară gazdă ca vice-președinte al Consiliului, pregătește agendele de lucru pentru BFUG și monitorizează progresul făcut de BFUG de la o întâlnire la alta. Follow-up-ul general este asigurat de un Secretariat pus la dispoziție de țara/țările care găzduiesc următoarea conferință ministerială.

Cicluri

Cele trei niveluri succesive de studii ale învățământului superior, definite în cadrul Procesului Bologna (primul ciclu, al doilea ciclu și al treilea ciclu), pentru care sunt acordate cele trei tipuri principale de calificări corespunzătoare (licență, master și doctor).

Suplimentul la Diplomă (SD)

Documentul atașat la diploma universitară, ce asigură o mai bună transparență la nivel internațional și facilitează recunoașterea calificărilor academice și profesionale. Documentul a fost elaborat de Comisia Europeană, Consiliul Europei și UNESCO/CEPES și este alcătuit din 8 secțiuni ⁽¹⁾ ce descriu într-o limbă de circulație europeană tipul, nivelul, contextul, conținutul și statutul studiilor urmate și absolvite. Suplimentul la Diplomă oferă informații suplimentare despre sistemul național de învățământ superior în cauză, așa încât calificarea să fie apreciată în raport cu contextul educațional din care face parte.

⁽¹⁾ Cele 8 secțiuni oferă informații privind: titularul diplomei, tipul, nivelul și roul calificării, curriculumul și rezultatele obținute, informațiile suplimentare, sistemul de învățământ superior în cauză și certificarea SD.

ECTS – sistemul de credite compatibile

Un sistem național de credite este compatibil cu sistemul ECTS dacă se bazează pe volumul de muncă depus de student și pe competențele dobândite, iar dacă acesta corespunde, poate fi utilizat atât pentru transferul, cât și pentru acumularea de credite. Creditele pot fi acordate numai după ce o etapă de studiu a fost încheiată și evaluată. Sistemele de credite bazate pe alte concepte – precum numărul de ore de prezență – nu sunt compatibile cu sistemul ECTS.

Sistemul European de Acumulare și Transfer de Credite de Studii (ECTS)

Un sistem de credite centrat pe student, bazat pe volumul de muncă depus pentru pregătire, necesar pentru a dobândi anumite competențe. Sistemul ECTS a fost inițial introdus ca sistem de transfer de credite, pentru a facilita recunoașterea perioadelor de studiu în străinătate. După o vreme, a devenit și un sistem de acumulare de credite, implementat în toate programele, la nivel instituțional, regional, național și european. Mai multe informații despre ECTS se găsesc în Ghidul de Utilizare a Creditelor ECTS, publicat de Comisia Europeană.

Cadrul de Calificări al Spațiului European al Învățământului Superior (FQ-EHEA)

Reprezintă cadrul de referință pentru întregul Spațiu European al Învățământului Superior, ce descrie și explică relația dintre cadrele naționale de calificări elaborate la momentul de față în cadrul procesului Bologna și respectivele calificări pe care acestea le acoperă. FQ-EHEA utilizează descriptorii pentru fiecare dintre cele trei cicluri de studii și prevede un număr variabil de credite ECTS pentru primele două cicluri.

Clasificarea Internațională Standard a Educației (ISCED 1997)

Clasificarea Internațională Standard a Educației (ISCED) a fost elaborată de UNESCO în anii '70 cu scopul de a pune la dispoziție un set de criterii adecvate pentru realizarea de statistici în domeniul educației la nivel internațional. Versiunea curentă datează din 1977, iar o nouă versiune va fi elaborată până în anul 2011.

În acest raport se face referire la următoarele nivele ISCED 1997:

- **ISCED 5: Educația post-secundară (prima etapă)**
Pentru beneficia de programele la nivelul ISCED 5 este necesară absolvirea nivelurilor ISCED 3 și 4. Nivelul ISCED 5 include programe de educație post-secundară cu orientare academică în general teoretică (ISCED 5A) și programe de educație post-secundară cu orientare profesională, care sunt în general mai scurte decât programele academice și oferă posibilitatea accesului direct pe piața muncii (ISCED 5B). Numai programele ISCED 5A permit accesul la programe doctorale de nivel ISCED 6.
- **ISCED 6: Educația post-secundară (a doua etapă)**
Acest nivel corespunde programelor de educație post-secundară prin care se obține în mod direct un titlu de calificare pentru cercetare avansată (de ex. doctorat).

Cadrul Național de Calificări (pentru Învățământul Superior)

Modelul unic de descriere la nivel național sau particular a unui sistem educațional, ce descrie și explică relația dintre diferitele calificări din învățământul superior. Cadrele Naționale de Calificări sunt

accesibile la nivel internațional și descriu limpede diferitele calificări, cât și alte rezultate de studiu din învățământul superior, relaționându-le într-un mod coerent.

Evaluare de tip “peer review”

Procedură de evaluare efectuată de o pereche de experți externi.

Asigurarea calității

Termen general ce se referă la procesul de evaluare continuă – evaluare, monitorizare, garantare, menținere și îmbunătățire a calității sistemului, instituțiilor și programelor de învățământ superior.

TABEL DE FIGURI

Secțiunea A: Structura Licență - Master

17

Figura A1:	Durata studiilor pentru programele de Licență cel mai larg răspândite, 2008/09	18
Figura A2:	Durata studiilor pentru programele de Master cel mai larg răspândite, 2008/09	19
Figura A3:	Cele mai comune modele implementate de structuri pe două cicluri, 2008/09	20
Figura A4:	Aplicarea structurii Bologna la programele ISCED 5B, 2008/09	23

Secțiunea B: Sistemul European de Acumulare și Transfer de Credite de Studii (ECTS)

25

Figura B1:	Legislația privind ECTS, 2008/09	27
Figura B2:	Gradul de implementare al ECTS, 2008/09	29

Secțiunea C: Suplimentul la Diplomă

31

Figura C1:	Gradul de implementare al Suplimentului la Diplomă, 2008/09	33
Figura C2:	Monitorizarea la nivel național al utilizării Suplimentului la Diplomă, 2008/09	34
Figura C3:	Respectarea condițiilor conform cărora Suplimentul la Diplomă este eliberat automat și gratuit, 2008/09	36
Figura C4:	Limbile în care este eliberat Suplimentul la Diplomă, 2008/09	37

Secțiunea D: Cadre Naționale de Calificări

39

Figura D1:	Data de începere a procesului pentru stabilirea unui Cadru Național de Calificări	40
Figura D2:	Etapele procesului de stabilire a Cadrului Național de Calificări, 2008/09	42

Secțiunea E: Mobilitatea și Portabilitatea Finanțării Studenților

---

43

Figura E1:	Mobilitatea studenților pentru studii (trimiși în străinătate și găzduiți în țară de instituțiile partenere) în Spațiul European al Învățământului Superior, 2008/09	44
Figura E2:	Contribuțiile studenților la costurile învățământului superior la zi, 2008/09	46
Figura E3:	Tipuri de suport financiar pentru mobilitatea internațională și pentru studenții la zi pentru primul sau al doilea nivel de calificare în educația post-secundară, 2008/09	49
Figura E4:	Tipuri de suport financiar specifice pentru mobilitatea studenților la zi pentru primul sau al doilea nivel de calificare, 2008/09	51
Figura E5:	Condițiile referitoare la portabilitatea suportului financiar pentru studenții la zi, 2008/09	53
Figura E6:	Condițiile referitoare la portabilitatea în cazul anumitor țări gazdă, 2008/09	54
Figura E7:	Condițiile referitoare la portabilitatea legată de tipul de program academic sau de performanțele academice, 2008/09	55

**AGENȚIA EXECUTIVĂ PENTRU EDUCAȚIE, AUDIOVIZUAL
ȘI CULTURĂ**

P 9 EURYDICE

Avenue du Bourget 1 (BOU2)
B-1140 Bruxelles
(<http://www.eurydice.org>)

Editor șef

Arlette Delhaxhe

Autori

David Crosier, Philippe Ruffio

Layout și grafică

Patrice Brel

Asistent de producție

Gisèle De Lel

UNITĂȚILE NAȚIONALE EURYDICE

Austria

Eurydice-Informationsstelle
Bundesministerium für Unterricht, Kunst und Kultur – I/6b
Minoritenplatz 5
1014 Wien
Contribuția Unității: Responsabilitate comună

Belgia

Unité francophone d'Eurydice
Ministère de la Communauté française
Direction des Relations internationales
Boulevard Léopold II, 44 – Bureau 6A/002
1080 Bruxelles
Contribuția Unității: Responsabilitate colectivă; experți:
Chantal Kaufmann, Kevin Guillaume (*Direction générale de
l'Enseignement non obligatoire et de la Recherche
scientifique*)

Eurydice Vlaanderen / Internationale Projecten
Ministerie Onderwijs en Vorming
Hendrik Consciencegebouw 7C10
Koning Albert II – laan 15
1210 Brussel
Contribuția Unității: expert: Erwin Malfroy (Division for Higher
Education, Flemish Ministry of Education and Training)

Eurydice-Informationsstelle der Deutschsprachigen
Gemeinschaft
Agentur für Europäische Bildungsprogramme VoG
Gospertstrasse 1
4700 Eupen
Contribuția Unității: Leonhard Schiffers (expert)

Bulgaria

Eurydice Unit
European Integration and International Organisations
Division
European Integration and International Cooperation
Department
Ministry of Education and Science
2A, Kniaz Dondukov Blvd.
1000 Sofia
Contribuția Unității: expert: Svetomira Kaloyanova (State
expert at the Policy in Higher Education Department of the
Ministry of Education and Science)

Cipru

Eurydice Unit
Ministry of Education and Culture
Kimonos and Thoukydidou
1434 Nicosia
Contribuția Unității: Christiana Haperi; experți: Efstathios
Michael, Despina Martidou, Erato Ioannou (Department of
Higher and Tertiary Education)

Republica Cehă

Eurydice Unit
Institute for Information on Education
Senovážné nám. 26
P.O. Box č.1
110 06 Praha 1
Contribuția Unității: Helena Pavlíková;
expert: Věra Šťastná

Danemarca

Eurydice Unit
CIRIUS
Fiolstræde 44
1171 København K
Contribuția Unității: Allan Bruun Pedersen, Dorthe Skovrød
Christensen, Jette Kirstein, Anette Muus

Estonia

Eurydice Unit
SA Archimedes
Koidula 13A
10125 Tallinn
Contribuția Unității: expert: Heli Aru (Adviser, Ministry of
Education and Research)

Finlanda

Eurydice Finland
Finnish National Board of Education
P.O. Box 380
00531 Helsinki
Contribuția Unității: Responsabilitate comună

Franța

Unité française d'Eurydice
Ministère de l'Enseignement supérieur et de la Recherche
Direction de l'évaluation, de la prospective et de la
performance
Mission aux relations européennes et internationales
61-65, rue Dutot
75732 Paris Cedex 15
Contribuția Unității: Thierry Damour în cooperare cu
Direction générale de l'enseignement supérieur; expert:
Patricia Pol (University Paris-Est, chairwoman of the French
Bologna experți Group)

Germania

Eurydice-Informationsstelle des Bundes
EU-Büro des Bundesministeriums für Bildung und Forschung
(BMBF) / PT-DLR
Carnotstr. 5
10587 Berlin
Contribuția Unității: Hannah Wilhelm

Germania(continuare)

Eurydice-Informationsstelle der Länder im Sekretariat der Kultusministerkonferenz
Lennéstrasse 6
53113 Bonn
Contribuția Unității: Brigitte Lohmar in collaboration with Cornelia Hensel (Sekretariat der KMK)

Grecia

Eurydice Unit
Ministry of National Education and Religious Affairs
Directorate of European Union
Section C 'Eurydice'
37 Andrea Papandreou Str. (Office 2168)
15180 Maroussi (Attiki)
Contribuția Unității: Athina Plessa-Papadaki (Director for European Union Affairs), Eirini Giannakouloupoulou

Ungaria

Eurydice Unit
Ministry of Education and Culture
Szalay u. 10-14
1055 Budapest
Contribuția Unității: Dóra Demeter (coordination); experți: András Derényi (expert for ECTS), Margit Kissné Papp (expert for DS), András Forgács (expert for NQF), Tamás Móri (expert for HE funding)

Islanda

Eurydice Unit
Ministry of Education, Science and Culture
Office of Evaluation and Analysis
Sölvhólgötu 4
150 Reykjavik
Contribuția Unității: Responsabilitate comună

Irlanda

Eurydice Unit
Department of Education and Science
International Section
Marlborough Street
Dublin 1
Contribuția Unității: Responsabilitate comună

Italia

Unità italiana di Eurydice
Agenzia Nazionale per lo Sviluppo dell'Autonomia Scolastica (ex INDIRE)
Ministero della Pubblica Istruzione
Ministero dell'Università e della Ricerca
Via Magliabechi 1
50122 Firenze
Contribuția Unității: Simona Baggiani;
expert: Carlo Finocchietti (*Centro Informazione Mobilità Equivalenze Accademiche* – CIMEA)

Letonia

Eurydice Unit
LLP National Agency – Academic Programme Agency
Blaumaņa iela 22
1011 Riga
Contribuția Unității: Viktors Kravčenko;
expert: Andrejs Rauhvargers (Council of Rectors of Latvia and the Bologna Follow-up Group representative)

Liechtenstein

Informationsstelle Eurydice
Schulamt
Austrasse 79
9490 Vaduz
Contribuția Unității: Helmut Konrad, Eva-Maria Schädler

Lituania

Eurydice Unit
Ministry of Education and Science
A. Volano g. 2/7
01516 Vilnius
Contribuția Unității: experți: Rimvydas Labanauskis, Marius Zalieckas

Luxembourg

Unité d'Eurydice
Ministère de l'Éducation nationale et de la Formation professionnelle (MENFP)
29, Rue Aldringen
2926 Luxembourg

Malta

Eurydice Unit
Directorate for Quality and Standards in Education
Ministry of Education, Culture, Youth and Sport
Great Siege Rd
Floriana VLT 2000
Contribuția Unității: Raymond Camilleri (coordination); experți: James Calleja (CEO, Malta Qualifications Council), Veronica Grech (Registrar, University of Malta), Jacques Sciberras (CEO, National Commission for Higher Education)

Olanda

Eurydice Nederland
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Directie Internationaal Beleid
IPC 2300 / Kamer 08.047
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag
Contribuția Unității: Daphne de Wit; Denise Heiligers (Ministry of Education, Culture and Science, department for higher education)

Norvegia

Eurydice Unit
Ministry of Education and Research
Department of Policy Analysis, Lifelong Learning and
International Affairs
Akersgaten 44
0032 Oslo
Contribuția Unității: Responsabilitate comună

Polonia

Eurydice Unit
Foundation for the Development of the Education System
LLP Agency
Mokotowska 43
00-551 Warsaw
Contribuția Unității: Anna Smoczyńska in consultation with
the experți from the Ministry of Science and Higher
Education, and Dr Tomasz Saryusz-Wolski, member of
Bologna Follow-Up Group and Polish Bologna expert
(Figure B2)

Portugalia

Unidade Portuguesa da Rede Eurydice (UPRE)
Ministério da Educação
Gabinete de Estatística e Planeamento da Educação
(GEPE)
Av. 24 de Julho, 134 – 4.º
1399-54 Lisboa
Contribuția Unității: Guadalupe Magalhães;
expert: Manuela Paiva

România

Eurydice Unit
National Agency for Community Programmes in the Field of
Education and Vocational Training
Calea Serban Voda, no. 133, 3rd floor
Sector 4
040205 Bucharest
Contribuția Unității: Veronica - Gabriela Chirea; experți: Ion
Ciuca, Victor Iliescu, Ovidiu Solonar (Ministry of Education,
Research and Innovation)

Slovacia

Eurydice Unit
Slovak Academic Association for International Cooperation
Staré grunty 52
842 44 Bratislava
Contribuția Unității: Marta Ivanova în cooperare cu expertul
extern Daniela Drobna

Slovenia

Eurydice Unit
Ministry of Education and Sport
Office for Development of Education (ODE)
Masarykova 16/V
1000 Ljubljana
Contribuția Unității: expert: Darinka Vrečko (Ministry of
Higher Education, Science and Technology)

Spania

Unidad Española de Eurydice
Centro de Investigación y Documentación Educativa (CIDE)
Ministerio de Educación, Política Social y Deporte
c/General Orta 55
28006 Madrid
Contribuția Unității: Flora Gil Traver;
external expert: Soledad González Iglesias

Suedia

Eurydice Unit
Ministry of Education and Research
103 33 Stockholm
Contribuția Unității: Responsabilitate comună

Turcia

Eurydice Unit
MEB, Strateji Geliştirme Başkanlığı (SGB)
Eurydice Birimi Merkez Bina Giriş
Kat B-Blok NO 1 Kizilay
06100 Ankara

Marea Britanie

Eurydice Unit for England, Wales and Northern Ireland
National Foundation for Educational Research (NFER)
The Mere, Upton Park
Slough SL1 2DQ
Contribuția Unității: Sigrid Boyd

Eurydice Unit Scotland
International Team
Schools Directorate
2B South
Victoria Quay
Edinburgh
EH6 6QQ
Contribuția Unității: HE Policy officials within the Scottish
Government

ALTE ȚĂRI

Albania

Ministry of Education & Science
Rruga e Durrësit, Nr 23, Tirana
Contribuția: Aleksander Xhuvani

Andorra

Ministry of Higher Education and Research
C/Prada Casadet, s/n Baixos
Contribuția: Enric Manel Garcia Lopez

Armenia

Ministry of Education and Science
0010, Main avenue, Government House 3, Yerevan
Contribuția: Mher Melik-Bakhshyan

Azerbaijan

Ministry of Education of Azerbaijan Republic
prosp. Katai 49, Baku 370008
Contribuția: Azad Akhundov

Bosnia și Herțegovina

Ministry of Civil Affairs of B&H, Education Sector
Vilsonovo setaliste 10, 71000 Sarajevo
Contribuția: Aida Duric

Croația

Ministry of Science, Education and Sports
Donje Svetice 38, HR-10000 Zagreb
Contribuția: Luka Juros

Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei

Ministry of Education and Science
9 Dimitrie Cuposki Street. 9, MK-1000 Skopje
Contribuția: Snezana Bilic-Sotiroska

Georgia

Ministry of Education and Science in Georgia
52 Dimitri Uznadze Str, Tbilisi 0102
Contribuția: Lela Maisuradze

Sfântul Scaun

Congregation for Catholic Education, University Office
Città del Vaticano,
I-00120 Roma
Contribuția: Padre Friedrich Bechina

Moldova

Ministry of Education and Youth
1 Piata Marii Adunari Nationale
2033 Chisinau
Contribuția: Ludmila Pavlov and Elena Petrov

Munteșnegru

Ministry of Education and Science of Montenegro
Rimski trg bb, 8100 Podgorica
Contribuția: Biljana Misovic and Vanja Drljevic

Federația Rusă

Ministry of Education of the Russian Federation
Mikluto-Maklaya St. 6 r.217
Moscow 117198
Contribuția: Victor Chistokhvalov

Serbia

Ministry of Education and Sports of the Republic of Serbia
Nemanjina 22-26, 11000 Belgrade
Contribuția: Radivoje Mitrovic

Elveția

State Secretariat for Education and Research
Hallwylstrasse 4
CH-3003 Bern
Contribuția: Silvia Studinger

Ucraina

Ministry of Education and Science
10, prosp. Peremogy
Kyiv 01135
Contribuția: Ivan Babyn

ALTELE

Eurostat (Unit Education and Culture)
Bâtiment Joseph Bech,
5 Rue Alphonse Weicker,
L-2721 Luxembourg
Contribuția: Lene Mejer, Fernando Reis

Comisia Europeană
Directorate-General for Education and Culture
Avenue du Bourget 1 (MADO)
B-1140 Brussels
Contribuția: Barbara Nolan, Christian Tauch

Bologna Secretariat
H. Conscience Building
Koning Albert II-laan 15
B-1210 Brussels
Contribuția: Marlies Leegwater, Marie-Anne Persoons,
Cornelia Racké, Françoise Bourdon

EACEA; Eurydice

Învățământul Superior în Europa 2009: Progresele Procesului Bologna

Bruxelles: Eurydice

2009 – 72 p.

ISBN 978-92-9201-030-0

DOI 10.2797/16021

Descriptori: învățământ superior, Procesul Bologna, titlu academic de licență, titlu academic de master, transfer de credite, Suplimentul la Diplomă, mobilitatea studenților, suport financiar, analiză comparativă, Albania, Andorra, Armenia, Azerbaidjan, Bosnia și Herțegovina, Croația, FYROM, Georgia, Sfântul Scaun, Republica Moldova, Republica Montenegro, Republica Sârbă, Federația Rusă, Elveția, Turcia, Ucraina, EFTA, Uniunea Europeană

